

SĖLIŲ KAPAI MIŠKINIŲ PILKAPYJE

VYTAUTAS KAZAKEVIČIUS

ĮVADAS

Baigus tyrinėti Visėtiškių pilkapyną (žr. straipsnį šiame tome), nutarta nustatyti greta esančio Miškinių pilkapyno chronologiją ir etninę priklausomybę.

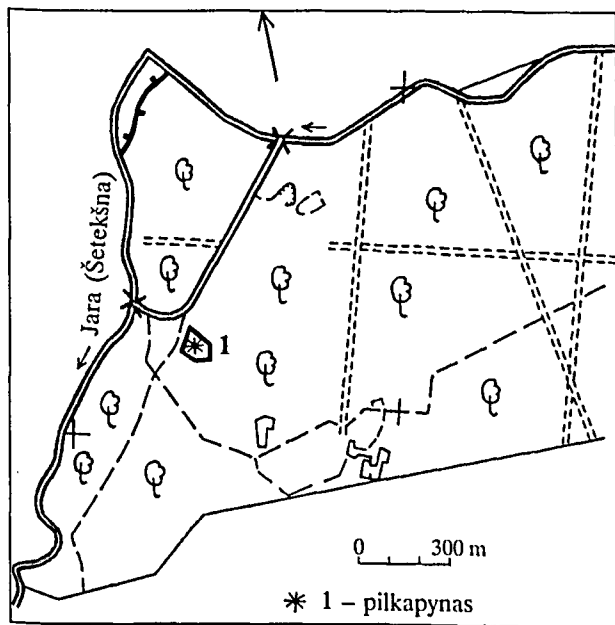
Miškinių (Svėdasų sen., Anykščių r.) pilkapynas (AR 1917) yra apie 250 m į šiaurės vakarus nuo kaimo ir 200 m į pietryčius nuo tilto per Jara (Šetekšnos) upę, kelyje Vaitkūnai–Jotkonys, Svėdasų girininkijos miško 69 kvartalo vakarinėje dalyje (pav. 1). 7 pilkapių grupė išsidėsčiusi ratu. Sampilai pilti atokiau vienas nuo kito, tarp sampilų yra 25 metrai, o vienas iš jų nutolęs apie 80 metrų (pav. 2). Jų dydis įvairus, nuo 6 iki 11 metrų. Sampilai labai suplokštėję, nuo 0,4 iki 1 m aukščio.

Pilkapynas surastas neseniai, aštuntojo dešimtmečio viduryje, kai vietinis gyventojas Tautvydas Kazlauskas

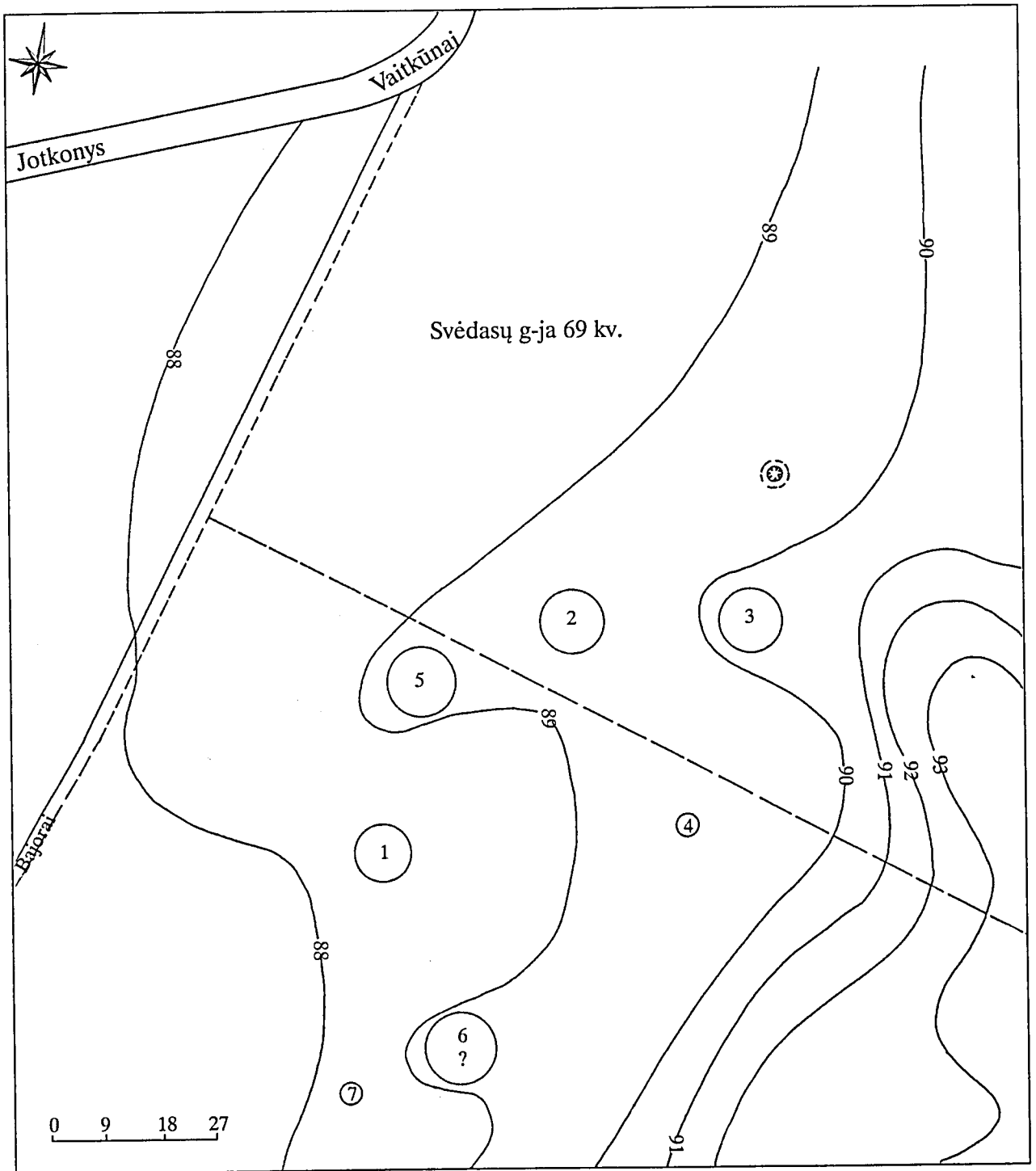
pranešė, jog žino Miškinių kaime esančius „milžinkapius“. 1977 metais Lietuvos mokslų akademijos Istorijos instituto Archeologijos skyriaus žvalgomosios ekspedicijos metu nei pranešėjo, nei pilkapių aptikti nepavyko (Tautavičius, 1977š, p. 27). 1982 metais Mokslinės-metodinės kultūros paminklų apsaugos tarybos archeologai pilkapius surado ir aprašė (Balčiūnas, 1984š, p. 92).

Lietuvos istorijos instituto Archeologijos skyriaus ekspedicija 1989 metais tyrinėti pasirinko vieną pilkapį, esantį vakarinėje grupės dalyje (pav. 3). Pilkapis Nr. I yra 11 m skersmens ir 0,65 m aukščio, apaugęs pušimis ir uogienojais. Paviršiuje matyti kelių akmenų viršūnės. Sampilas supiltas iš smėlio. Pradėjus tyrimus (pav. 4), sampilo paviršiuje po nestoru uogienojų ir samanų sluoksniu aptikta degintų žmonių kaulų fragmentų, kurie buvo pasklidę po visą pilkapio sampilo plotą. Daugiau jų aptinkama šiaurės rytinėje pilkapio dalyje, tačiau ryškesnės kaulų koncentracijos nėra; jie pasklidę dideliame plote ir įvairiame gylyje. Palaipsniui gilinant į pilkapio sampilą, buvo atidengtas 6 m skersmens akmenų vainikas (pav. 5). Jis sukrautas iš įvairaus dydžio, dažniau stambių akmenų, kurie sudaro tarsi vainiko pagrindą, o į tarpus sudėti smulkesni akmenys. Vainiko pagrindo akmenys statyti ant briaunų, yra 56x35x27, 50x18x45, 40x20x68, 55x35x30, 30x45x34, 51x60x65, 50x35x65, 45x45x35, 45x35x60, 51x60x65, 75x59x60, 85x68x45, 50x35x35 cm ir panašaus dydžio (pav. 6). Smulkesnių akmenų yra ne tik vainiko tarpuose, bet aptinkama ir visame pilkapio sampile.

10–20 cm gylyje įvairiuose pilkapio kvadratuose aptinkama žalvarinių ir geležinių dirbinių ir jų fragmentų, kurie buvo išmesti iš suardytų griautinių ir degintinių (?) kapų. Dirbiniai įvairių laikotarpių, pradedant Viduriniojo geležies amžiaus antrąja puse datuojama žalvarine storagale apyranke, ir baigiant Vėlyvojo geležies amžiaus pabaigos žalvariniais kryžiniais kabučiais bei rutulio formos žvangučiais (pav. 7).

1 pav. Miškinių pilkapyno situacijos planas.

2 pav. Miškinių pilkapių situacija.

3 pav. Miškinių pilkapis Nr. I iki tyrinėjimo. Vaizdas iš ŠV. A. Motiejūno nuotr.

4 pav. Miškinių pilkapis Nr. I pradėdam tyrinėti. Vaizdas iš PR.

LAIDOSENA

Tyrinėtame pilkapyje rasta 14 griautinių kapų. Jie išsidėstę visame pilkapio sampilo plote, jokios sistemos nesudaro, tačiau stengiasi laidoti vidinėje akmenų vainiko pusėje. Šioje vietoje aptikti 7 kapai. Jie greičiausiai yra ankstyvesni nei kiti. Už akmenų vainiko buvo dar 7 kapai. Antropologinė medžiaga išlikusi labai blogai, todėl iš jos spręsti, kokios lyties ir amžiaus mirusieji palaidoti kapuose, ne visada galima. Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Anatomijos, histologijos ir antropologijos katedros (dabar Antropologijos katedra) vyr. dėstytojas doc. dr. Rimantas Jankauskas ir gydytojas Arūnas Barkus, ištyrę išlikusias kaulinės medžiagos fragmentus, nustatė tik trijuose kapuose palaidotų asmenų lytį ir amžių: kape Nr. 10 buvo palaidotas 6–8 metų vaikas, ka-

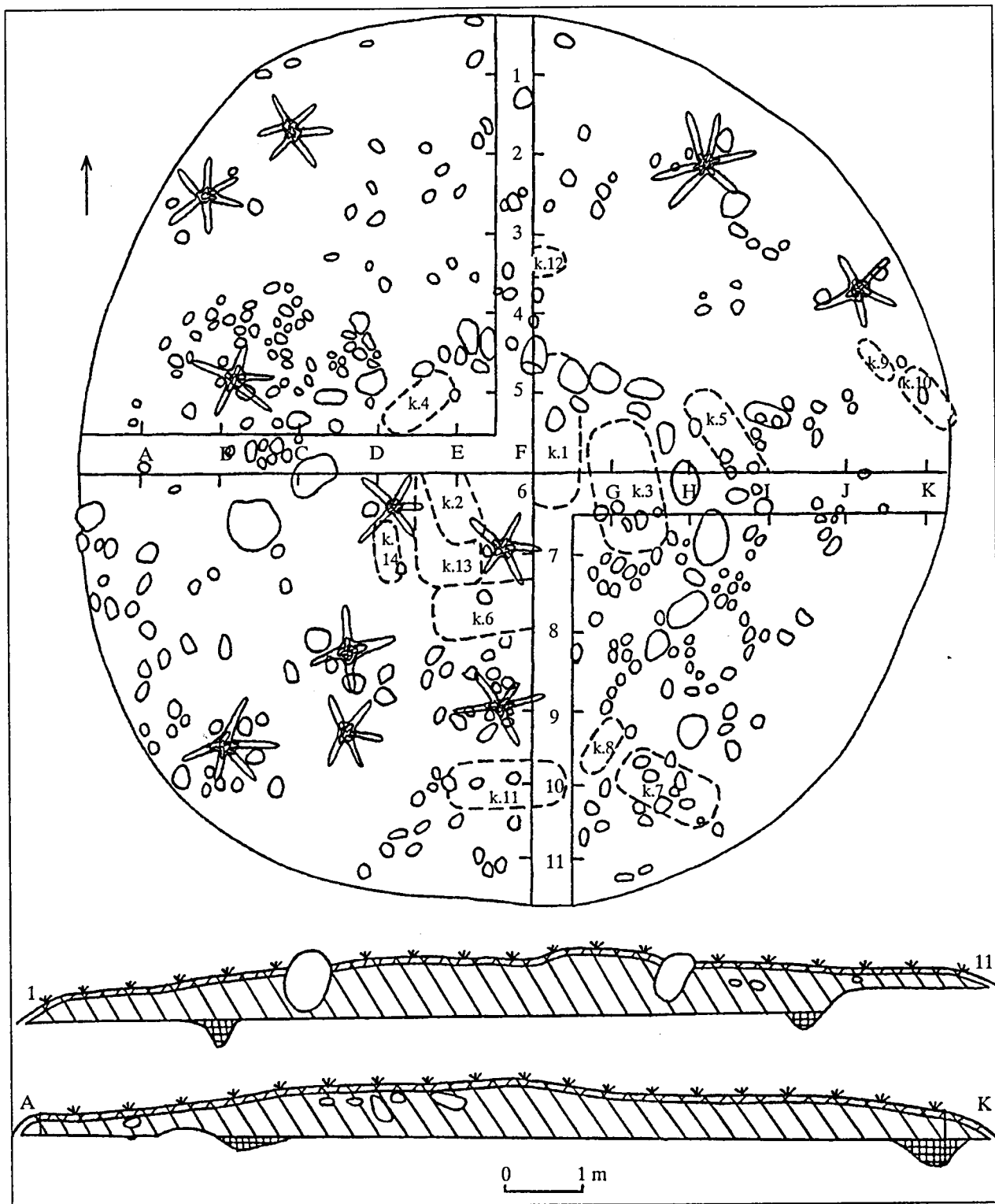
pe Nr. 11 rastas neaiškios lyties apie 30–40 metų amžiaus asmuo, o kape Nr. 13 – vaiko neaiškaus amžiaus palaikai (Kazakevičius, 1989š, p. 18). Dar vienas kūdikis buvo palaidotas kape Nr. 5, kur aptikta smulkuotė mentė ir kelių pieninių dantukų likučiai.

Kapai aptikti 15–50 cm gylyje nuo pilkapio sampilo dabartinio paviršiaus. Mirusieji guldyti galvomis į įvairias pasaulio šalis: šiaurę, šiaurės vakarus, pietus, pietvakarius, pietus, pietryčius. Dažniausiai laidota į šiaurę ir pietvakarius bei šiaurės vakarus (po 3

1 lentelė. Miškinių pilkapyno, pilkapio Nr. 1 mirusiųjų laidojimo kryptys

Laidojimo kryptys	Š	P	R	ŠV	PR	PV	?	
Kapai/Nr.								Iš viso
1	+							
2	+							
3		+						
4						+		
5				+				
6							+	
7					+			
8						+		
9				+				
10				+				
11			+					
12					+	+		
13								
14	+							
Iš viso	3	1	1	3	2	3	1	14

kapus), 2 kapai buvo orientuoti į pietryčius, kitų kryptų yra po vieną kapą (lent. 1). Kapo Nr. 6 laidojimo kryptis neaiški. Geriausiai išlikęs kapas Nr. 10: 40 cm gylyje išryškėjo stačiakampio, greičiausiai skobtinio karsto segmentų žymės. Karstas yra 135 cm ilgio ir 40 cm pločio, su šiek tiek apvalėjančiu dugnu, duobėje buvo pastatytas orientuojant jo galus šiaurės vakarų–pietryčių kryptimi. Mirusysis palaidotas šiaurės vakarų 300° kryptimi, aukštiekninkas. 50 cm gylyje šiaurės vakariniame gale atidengta kaukolė ir pietryčių kryptimi nuo jos pastebėtas dešiniojo šlaunikaulio fragmentas. Mirusiojo rankos, kaip rodo išlikę dirbiniai, buvo sulenktos ir sudėtos ant krūtinės, kojos ištiestos (pav. 8). Kaklas papuoštas 4 žalvarinių tūtelių ir 11 baltos spalvos emalio karolių apvara, rankos – dviem žalvarinėmis juostinėmis apyrankėmis kiek plėtėjančiais galais. Ant dešinės rankos piršto užmautas žalvarinis įvijinis 6 apvijų žiedas. Drabužis ant krūtinės susegtas žalvarine pasagine segute su didelėmis aguoninėmis buoželėmis (pav. 9). Kapas Nr. 10 datuotinas XI amžiumi. Antropologiniu požiūriu daugiausia medžiagos yra kape Nr. 11 (pav. 10). Išlikusi kaukolė ir ilgieji kojų kaulai. Mirusysis palaidotas 50 cm gylyje, rytų kryptimi aukštiekninkas, ištiestomis kojomis. Rankų padėtis neaiški, nes jų kaulai sunykę.

5 pav. Miškinių pilkapio Nr. I planas.

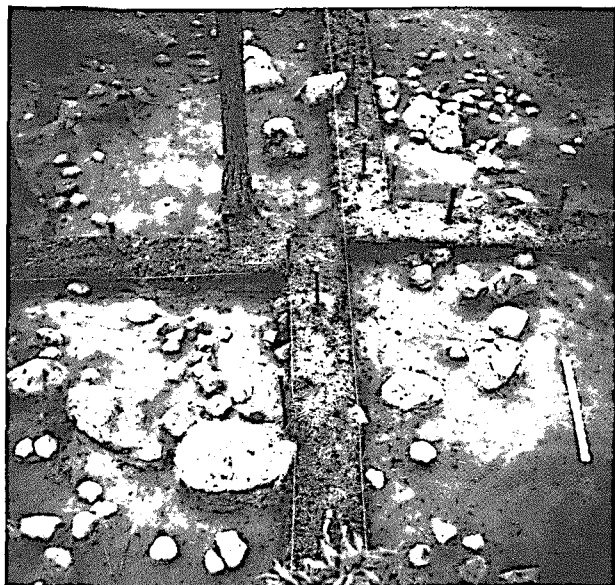
RADINIAI

Galvos dangos papuošalai

Jų rasta labai nedaug. Tai kapuose Nr. 11 ir 12 aptiktos žalvarinės įvijos. Jos greičiausiai puošė au-deklinių kepuraičių ar juostų, galbūt skarų kraštus. Smulkesnės nešiosenos detalės dėl negausios ir blogai išlikusios medžiagos neaiškios.

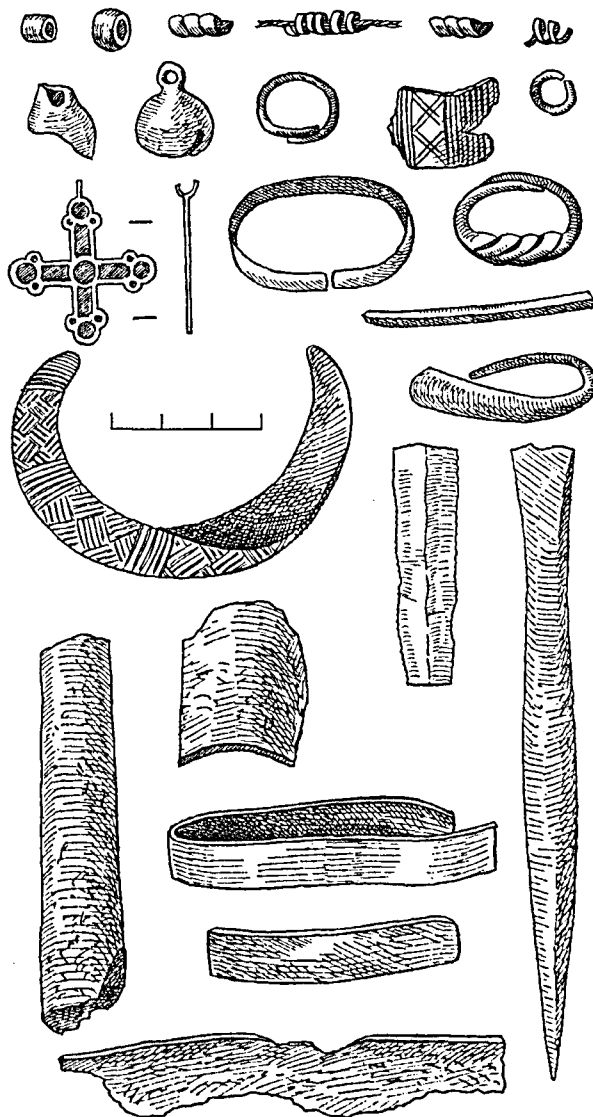
Kaklo papuošalai

Jų aptikta gerokai daugiau. Papuošalų buvo kapuose Nr. 2, 3, 5, 7, 8, 9, 10, 11. Tai iš stiklinių arba emalio karolių su žalvariniais, švininiais (?) kryžiniais kabučiais, įvijomis ir retkarčiais žvangučiais suvertos

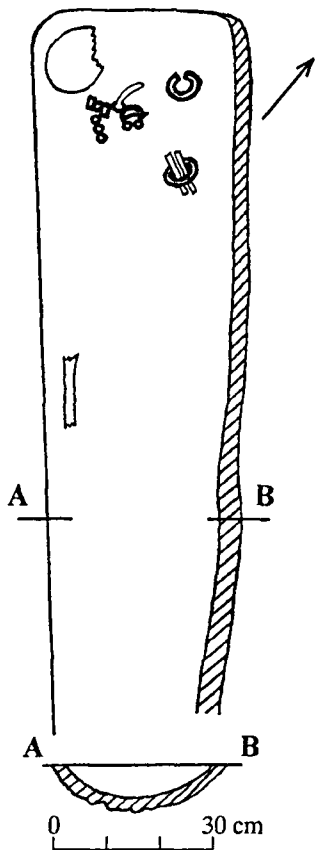

6 pav. Miškinių pilkapių Nr. I akmenų vainikas. Vaizdas iš R.

Rasti dirbiniai šiame kape rodo, jog greičiausiai palaidota moteris (?). Jos galvos danga buvo papuošta žalvarinėmis įvijomis, kaklas padabintas baltos spalvos emalio karoliu, juosmens srityje aptikta geležinio smeigtuko su ramentine galvute dalis su įverta žalvarine grandele. Ties kairės kojos kelio sąnariu rastas žalvarinis rutulio formos žvangučius su siūlų liekanomis ašėlėje (pav. 11). Šis kapas, remiantis ramentiniu smeigtuku, datuojamas VII–VIII amžiumi. Kituose kapuose aptikta labai nedaug kaulų, dažniausiai dantų likučių arba prie žalvarinių bei geležinių dirbinių užsikonservavusių rankų ilgųjų kaulų fragmentų. Kadangi kaulai labai blogai išlikę, kai kurios laidosenos detalės, kaip, pavyzdžiui, rankų padėtytys, ne visuose kapuose aiškios. Antai kape Nr. 12 mirusysis palaidotas 45 cm gilyje, pietryčių 110° kryptimi. Jo rankos buvo sulenktos stačiu kampu ir sudėtos ant krūtinės. Tai rodo ant dešinėsios rankos riešo buvusi žalvarinė juostinė apyrankė platėjančiais galais, o ant kairiosios rankos piršto – žalvarinis įvijinis žiedas (pav. 12). Kitos kapo įkapės: profiliuotas sudėtinis žalvarinis kabutis su trapecijos formos plokštele ir žalvarinės įvijos dalis (pav. 13). Kape Nr. 14 palaidoto asmens kairioji ranka buvo ištiesta. Žalvarinė apyrankė platėjančiais galais aptikta dubens srities kairėje. Išlikę kaukolės ir dantų pėdsakai rodo, jog mirusysis buvo palaidotas 45 cm gilyje šiaurės kryptimi, aukštiekninkas. Drabužis ant krūtinės buvo susegtas geležiniu smeigtuku su neaiškios formos galvute, kojų srityje aptikta geležinio peilio dalis (pav. 14). Kapo chronologija, remiantis apyranke, gali būti VII–VIII amžius.

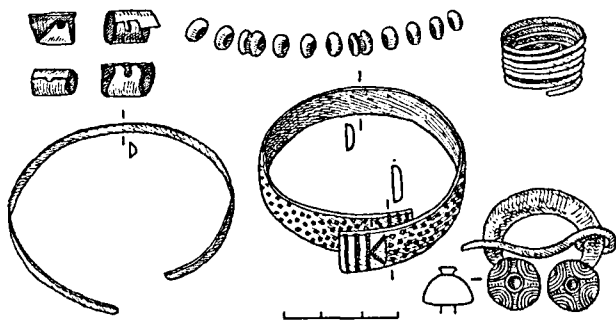

7 pav. Atsiktinai rasti dirbiniai.

8 pav. Kapo Nr. 10 planas.

(Kuncienė, 1981, p. 77–92). Įdomios karolių spalvos. Antai neaiškaus amžiaus vyro kape Nr. 2 aptiktas kiek išblaškytas 6 rutulio formos violetinės (?) spalvos emalio karolių su zigzaginiu ornamentu, žalvarinio kryži-

9 pav. Kape Nr. 10 aptikti radiniai.

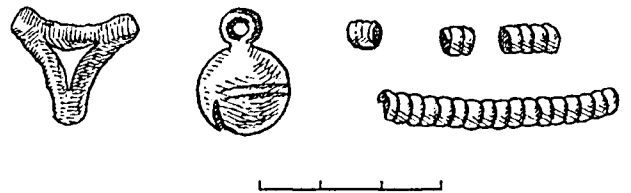
nio kabučio ir žvėries ilties vėrinys (pav. 16). Kape Nr. 3 buvo vienas kryžinis kabutis ir vienas balto stiklo karolis su aukso plokštele stiklo masės viduje bei 1 trigubas rusvos (?) spalvos emalio karolis (pav. 17). Kūdikio kape Nr. 5 rastos tarsi dvi emalio karolių aparos, kurios sudarytos iš 31 rutulio formos juodos, geltonos ir raudonos spalvos emalio karolių su zigza-

giniu baltu ir geltonu ornamentu ir 57 dvigubų, trigubų violetinės, žalsvos spalvos karolių ir mozaikinių geltonos ir violetinės spalvos netaisyklingos formos (suploto rutulio) karolių. Į vieną aparą įėjo du kryžiniai kabučiai (pav. 15). Dar viena, 14 cm ilgio aparą rasta kape Nr. 8. Ji buvo pasklidusi kaklo srityje, suverta iš 60 rutulio formos stiklinių žydros, baltos, violetinės spalvos ir emalio violetinės spalvos karolių. Tarp įkapių buvę 3 žvangučiai, atrodo, į aparą neįėjo. Kituose kapuose, pavyzdžiui, kape Nr. 9, aparą nedidelė, sudaryta iš 13 geltonos ir žalios spalvos netaisyklingos ritinio formos viengubų ir dvigubų emalio karolių, o kape Nr. 11 buvo vienas geltonos spalvos (perlamutrinis) netaisyklingo ritinio formos karolis. Atskirai reikia paminėti kape Nr. 6 rastą karolių vėrinį, nes jame buvo vienintelis gintarinis dvigubo nupjauto kūgio formos rutulio formos ir ritinio formos karoliai (pav. 18).

giniu baltu ir geltonu ornamentu ir 57 dvigubų, trigubų violetinės, žalsvos spalvos karolių ir mozaikinių geltonos ir violetinės spalvos netaisyklingos formos (suploto rutulio) karolių. Į vieną aparą įėjo du kryžiniai kabučiai (pav. 15). Dar viena, 14 cm ilgio aparą rasta kape Nr. 8. Ji buvo pasklidusi kaklo srityje, suverta iš 60 rutulio formos stiklinių žydros, baltos, violetinės spalvos ir emalio violetinės spalvos karolių. Tarp įkapių buvę 3 žvangučiai, atrodo, į aparą neįėjo. Kituose kapuose, pavyzdžiui, kape Nr. 9, aparą nedidelė, sudaryta iš 13 geltonos ir žalios spalvos netaisyklingos ritinio formos viengubų ir dvigubų emalio karolių, o kape Nr. 11 buvo vienas geltonos spalvos (perlamutrinis) netaisyklingo ritinio formos karolis. Atskirai reikia paminėti kape Nr. 6 rastą karolių vėrinį, nes jame buvo vienintelis gintarinis dvigubo nupjauto kūgio formos rutulio formos ir ritinio formos karoliai (pav. 18).

giniu baltu ir geltonu ornamentu ir 57 dvigubų, trigubų violetinės, žalsvos spalvos karolių ir mozaikinių geltonos ir violetinės spalvos netaisyklingos formos (suploto rutulio) karolių. Į vieną aparą įėjo du kryžiniai kabučiai (pav. 15). Dar viena, 14 cm ilgio aparą rasta kape Nr. 8. Ji buvo pasklidusi kaklo srityje, suverta iš 60 rutulio formos stiklinių žydros, baltos, violetinės spalvos ir emalio violetinės spalvos karolių. Tarp įkapių buvę 3 žvangučiai, atrodo, į aparą neįėjo. Kituose kapuose, pavyzdžiui, kape Nr. 9, aparą nedidelė, sudaryta iš 13 geltonos ir žalios spalvos netaisyklingos ritinio formos viengubų ir dvigubų emalio karolių, o kape Nr. 11 buvo vienas geltonos spalvos (perlamutrinis) netaisyklingo ritinio formos karolis. Atskirai reikia paminėti kape Nr. 6 rastą karolių vėrinį, nes jame buvo vienintelis gintarinis dvigubo nupjauto kūgio formos rutulio formos ir ritinio formos karoliai (pav. 18).

Stiklo ir emalio karoliai – plačiai paplitęs kaklo papuošalas baltų žemėse. Ypač gausiai karolių aparų aptinkama pirmųjų amžių po Kr. kapuose (Michelbertas, 1972, p. 34–47). I tūkstantmečio viduryje jų kapuose sumažėjo, ypač retos ilgesnės stiklinių arba emalio karolių aparos (Tautavičius, 1996, p. 186). Nuo VIII amžiaus karolių vėl padaugėjo, ir tarp

11 pav. Moters kape Nr. 11 įkapis.

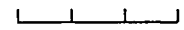
IX–XIII amžių archeologinių radinių jie užėmė reikšmingą vietą (Kuncienė, 1981, p. 77). Tai pastebima ir Miškinių pilkapyje, kur iš 245 aptiktų radinių 185 buvo stiklo ir emalio karoliai. Tai sudaro 75,5 proc. visų radinių. Analogiška situacija ir Latvijos archeologijos paminkluose, kur Vėlyvojo geležies amžiaus kapinynuose, piliakalniuose ir gyvenvietėse, 1965 metų duo-

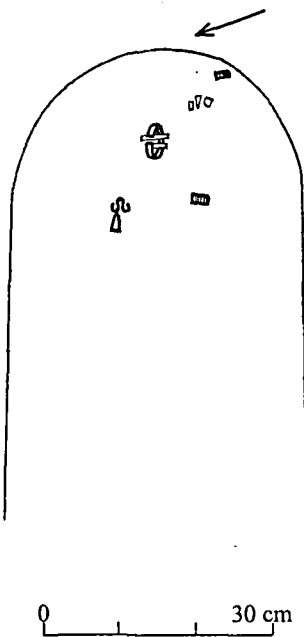
♀

♂

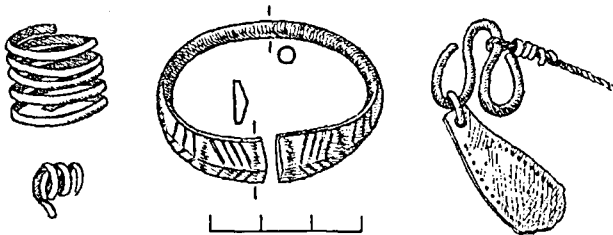
10 pav. Kapo Nr. 11 planas.

12 pav. Kapo Nr. 12 planas.

importiniais. Pasakyti, iš kur jie atgabenti, ateities technologinių tyrinėjimų uždavinys.

Kitas su kaklo papuošalais susijęs nešiosenos elementas yra žalvariniai žvangučiai. Jie nedideli, nuo 1,3 iki 1,8 cm skersmens, rutulio formos, su ašlėmis viename gale ir kryžiaus formos išpjova kitame (pav. 19, 20). Pro šią išpjovą į žvangučio vidų būdavo įdedamas nedidelis apvalus akmenukas arba metalinis rutuliukas,

13 pav. Kap. Nr. 12 palaidotojo įkapės.

kuris žvangučiui siūbuojant žvangėdavo. 10 jų aptikta kapuose Nr. 5, 6, 7, 8, 9, 11 ir vienas atsitiktinai. Miškinuose žvangučiai randami tiek vyrų, tiek moterų kapuose, dažniausiai poromis. Dėl to labiausiai tikėtina, jog jie galėjo būti naudojami kaklo vėrinuose. Analogiškų pavyzdžių apstu Latgaloje ir Sėloje, kur žvangučiai labai populiarūs, randama net po keliolika egzempliorių kaip sudėtinės apvarų dalys (Mygyrevič, 1965, табл. X:5; Mugurevičs, 1977, p. 112, lent. LIII:7). Jais užbaigiami sudėtingų kabučių galai (LA, 1974, lent. 56:1; 59:6; 61:1) arba puošiami apgalviai (*vaināgi*), pakaušio srityje prikabinant ant žalvarinių grandinėlių keletą ar net keliolika žvangučių (Zariņa, 1970, pav. 81:7;

menimis, buvo rasta apie 6000 stiklinių karolių (Mygyrevič, 1965, c. 72). Iki dabar jų skaičius turėjo gerokai padidėti, tačiau šiuo klausimu Latvijoje niekas nesidomėjo.

Tarp archeologų vyrauja nuomonė, kad stikliniai ir emalio karoliai yra importiniai (Michelbertas, 1972, p. 34, Tautavičius, 1972, p. 140; Kuncienė, 1972, p. 180). Neturiu duomenų, kad Miškinuose aptikti karoliai būtų pagaminti vietoje. Juos taip pat tenka laikyti

LA, 1974, lent. 56:1; Šnore, 1997, pav. 3:2; pav. 4:8). Miškinuose žvangučiai aptinkami ne tik kaklo srityje, pavyzdžiui, kapuose Nr. 7, 8, bet ir atokiau, t. y. krūtinės srityje, kaip kapuose Nr. 5 ir 9 (pav. 21, 29). Jie galėjo būti prisiūti prie drabužio krašto arba, jeigu tai moteriškos lyties asmuo, žvangučiais puošiami skaros (vilainės) kraštai.

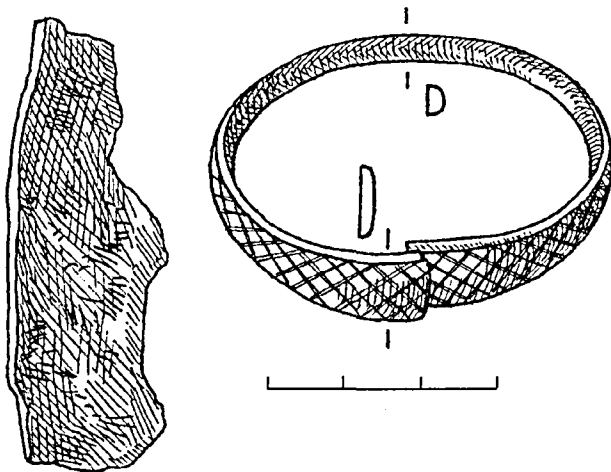
Kryžiniai kabučiai – labai retas Lietuvoje archeologinis radinys. Pagal latvių archeologo Evaldo Mugurevičiaus tipologiją (Mugurevičs, 1974, p. 220–239; Mygyrevič, 1965, c. 63–71) Miškinų pilkapių kapų apvarose rastų 10 kryžinių kabučių priskirtini keturiems tipams. Jie yra: *suapvalintais galais (ar noapažotiem galiem)*, (4 egzemplioriai, kapai Nr. 2, 3, 4 ir atsitiktinis), *pastorintais galais lygiu viduriu (ar paresninātiem galiem un gludu vidu)* (4 egzemplioriai, kapai Nr. 5, 7, 9) (pav. 15, 20, 22), *kiaurakryžmis su rombo formos išpjova viduryje (rombveida)* (1 egzempliorius, kapas Nr. 6) (pav. 18) ir *suapvalintais profiliuotais ašūriniais galais (ar apaliem galiem un austinam)* (1 egzempliorius, kapas Nr. 5) (pav. 15).

Kabučiai įvairaus dydžio (lent. 2), tačiau nesiskiria nuo kituose kraštuose aptiktųjų.

2 lentelė. Miškinų pilkapyje rastų kryžinių kabučių matmenys mm

Kapai Nr.	Aukštis mm	Plotis mm
2	42	34
3	43	32
4	38	31
5	31	23
5	31	21
6	38	30
7	29	20
7	30	21
9	23	23
atsitiktinis	36	31

Iki Miškinų pilkapių tyrinėjimų Lietuvoje buvo žinoma tik keturiolika kryžinių kabučių: iš Apulės (Skuodo r.) kapo Nr. 8 (SHM, inv. Nr. 8:2), Kyburių (Pakruojo r.), Lepšių (Šiaulių r.) (Naudužas, 1959, p. 181, pav. 6:2, 5), Mažeikių (Šiaulių r., kapo Nr. 6) (Vaškevičiūtė, 1995, p. 295, pav. 10:1), Narkūnų (Utenos r., kapo Nr. 2) (Volkaitė-Kulikauskienė, Luchtanas, 1979, p. 107, pav. 4:2), Rūdaičių (Kretingos (?) r.) (Necrolithuanica, 1863š, p. 18, pav. 96), Šeimyniškių (Anykščių r.) kapinynų (Kuncienė, 1972, p. 188; Zabiela, 1995, p. 388, pav. 9:43, 49), Mažulonių (Ignalinos r.) piliakalnio (VE 790/126) (Daugudis, 1961, p. 31, pav. 10:2), Vilniaus pilies ir Nartaučių (Šiaulių r.) lobio (Kuncienė, 1972, pav. 15:8, 9). Dabar šių dirbi-

14 pav. Kape Nr. 14 surastas inventorius.

nių kolekcija pasipildė dar dešimčia Miškinių kabučių.

Artimiausios analogijos Miškiniuose rastiesiems yra iš Latvijos. Mūsų kaimynai turi didelę šių dirbinių kolekciją, kuri išsamiai išanalizuota ir paskelbta (Mугуревич, 1965, c. 63–71; Mugurėvičs, 1974, p. 220–239). Dabar Latvijoje žinoma apie 500 XI–XV amžiais datuojamų kryžinių kabučių, kurie suskirstyti į 10 grupių ir 65–70 tipų bei variantų (Mugurėvičs, 1974, p. 220).

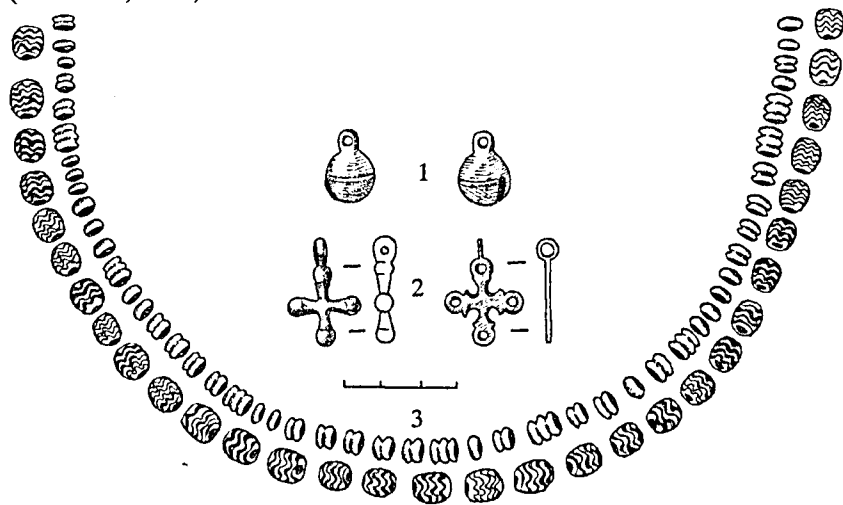
Miškinių *kryžinių kabučių suapvalintais galais* centre ir galuose padaryti lizdai buvo pripildyti geltonos spalvos emalio. Analogiški kabučiai Lietuvoje žinomi iš Nartaučių lobio ir Kyburių. Juos minėjusi archeologė O. Kuncienė mano, kad abu kabučiai buvo inkrustuoti nežinomos spalvos emaliu (Kuncienė, 1972, p. 189). Šio tipo kabučiai greitimuose kraštuose vyrauja. Antai Latvijoje žinomas 31 archeologijos paminklas, kur aptikti 72 tokie kabučiai (Mugurėvičs, 1974, p. 220, pav. 1:1, 2). Datuojami XII a. Šio tipo kabučių radimvietės koncentruojasi prie pagrindinių prekybos kelių iš Pskovo į Rygą, tarp Dauguvos ir Gaujos upių, taip pat prie Lielupės ir jos intakų (Myruевич, 1965, c. 63). Jie buvo labai paplitę rytų slavų žemėse, kur aptinkami jau nuo XI amžiaus (Mугуревич, 1965, c. 63). Tyrinėtojai mano, kad jų gamybos centrai buvo padnieprėje, Kijevo Rusijos teritorijoje, greičiausiai Kijeve (Mugurėvičs, 1974, p. 231; Даркевич,

Пущко, 1981, с. 224, рис. 2:1). Dniepro–Dauguvos prekybos keliu jie patekdavo į latgalių, žiemgalių ir sėlių žemes, pavieniai pasiekdavo net kuršių teritoriją. Vėlesnio laikotarpio – XIII–XV amžių tokie dirbiniai galėjo būti liejami ir Latvijoje.

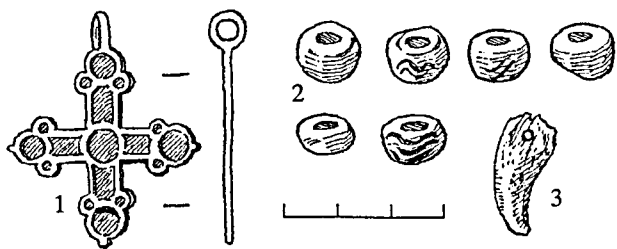
Kabučiai *pastorintais galais, lygiu viduriu* retesni. Lietuvoje vienintelė analogija yra žinoma iš Šeimyniškių (Anykščių r.) senkapio, tyrinėto dar 1910 metais Jono Basanavičiaus ir 1990 metais žvalgyto archeologo Gintauto Zabielos (Zabiela, 1995, p. 388, pav. 9:49). Analogiškos formos kabutis, tačiau su įstrižu kryžiumi viduryje, rastas Nartaučių lobyje. Pagal E. Mugurevičiaus tipologiją tai kabutis *pastorintais galais su įstrižu kryžiumi centre (slīps krusts centrā)* (Mugurėvičs, 1974, p. 223). Latvijos kapinyuose ir piliakalniuose jų aptikta apie 50 egzempliorių, datuojamų XI–XIII amžiais, ir manoma, kad dauguma jų yra vietinės gamybos (Mugurėvičs, 1974, p. 223–225, pav. 2:6). Daugiausia šių kabučių aptinkama Latgaloje, taip pat žinomi žiemgalių ir lyvių paminkluose. Šių kabučių paplitimo teritorija didelė. Ankstyviausi tokie kabučiai, datuojami XI amžiumi, aptikti Kijeve ir jo apylinkėse, kur neretai randama ir liejimo formelių. Analogiškas kabutis aptiktas Dvarčėnų kapinyne Baltarusijoje, tyrinėtame Vandalino Šukievičiaus; datuojamas XI–XII amžiumi (Квятковская, 1998, с. 80, рис. 15:4). 4 tokie kabučiai taip pat žinomi iš Randverės kapinyno Saaremos saloje Estijoje, priskiriami XII–XIII amžiams (Kustin, 1962, p. 78, lent. IX:9).

Miškiniuose aptikti šio tipo kabučiai datuoti XII amžiumi ir yra atvežti iš Latgalos.

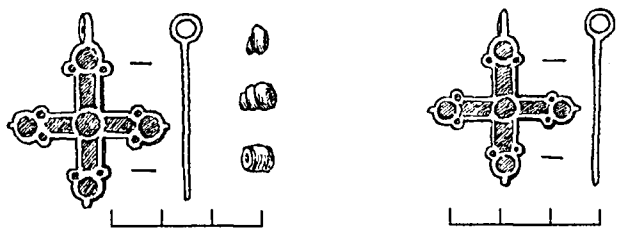
Kiaurakryžmis kabutis su rombo formos išpjova viduryje taip pat turi tik vieną analogiją Lietuvoje – Lep-

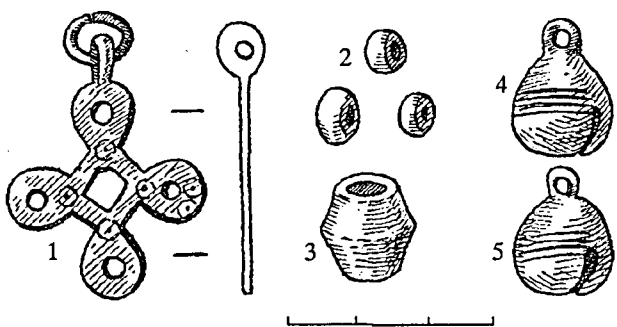
15 pav. Moters kapo Nr. 5 inventorius: 1) žalvariniai žvangučiai, 2) žalvariniai kryžiniai kabučiai, 3) stiklo ir emalio karolių vėrinys.

16 pav. Kapo Nr. 2 radiniai: 1) kryžinis kabutis su geltonos spalvos emalio inkrustacija, 2) violetinių emalio karolių vėrinukas, 3) žvėries iltis-amuletas.

17 pav. Kape Nr. 3 aptikti daiktai.

18 pav. Kapo Nr. 6 radiniai: 1) žalvarinis kryžinis kabutis, 2) mėlyno stiklo karoliai, 3) gintarinis karolis, 4–5) žalvariniai žvangučiai.

šių senkapyje (Naudužas, 1959, p. 181, pav. 6:5). Daugiau tokių kabučių paralelių kaimyninių kraštų archeologinėje medžiagoje aptikti nepavyko. Retas yra kabutis *suapvalintais profiliuotais ažūriniais galais*, kuriam analogijų iš viso nėra. Gali būti, jog jie pagaminti vietoje, mėgdžijant sudėtingesnių konfigūracijų importinius kabučius.

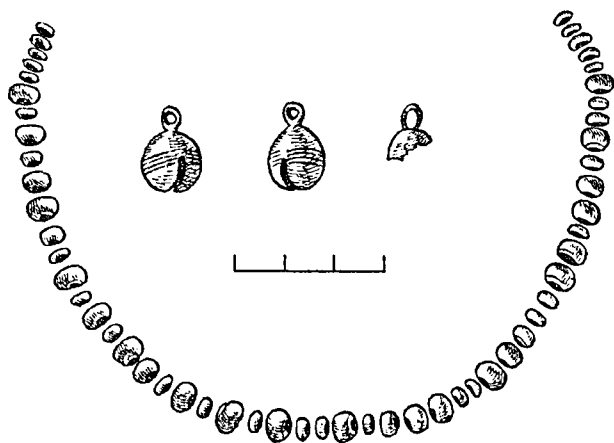
Amuletas. Kape Nr. 2 drauge su 6 rutulio formos emalės karolių apvara buvo ir žvėries iltis ar nagas. Kokio žvėries, neaišku, nes iltis ar nagas nedidelis, tik 2 cm ilgio ir 0,9 cm storio, su skylute viename gale (pav. 16). Tokie amuletai Lietuvos archeologinėje medžiagoje pasirodė jau akmens amžiuje ir be paliovos naudoti iki Vėlyvųjų viduramžių. Šie amuletai dažniausiai gaminti iš meškos ir šerno ilčių ar briedžio dantų bei meškos nagų, randami piliakalnių bei gy-

venviečių kultūriniuose sluoksniuose, kapinyuose ir senkapiuose. Naujausi archeologų tyrinėjimai pateikė duomenų apie tokius dirbinius iš Pavirvytės–Gudų (Akmenės r.) kapinyne, kapo Nr. 138 ir Diržių (Pakruojo r.) kapinyne, kapo Nr. 41 (Striškienė, 1997š, pav. 57, nuotr. 16). Šiuose kapuose amuletai buvo prikabinėti prie krūtinės papuošalų – smeigtukų porų su žalvariniais kabučiais, sujungtų grandinėėmis. Inventorius šiuos kapus leidžia datuoti XI amžiumi. Tokių amuletų aptikta ir gyvenvietėse, pavyzdžiui, Juodonių (Grigalavičienė, 1992, p. 65, pav. 18:7, 8), Šatrijos papėdėje (Tautavičius, 1996, p. 279) bei piliakalniuose (Zemītis, 1996, pav. 7:25).

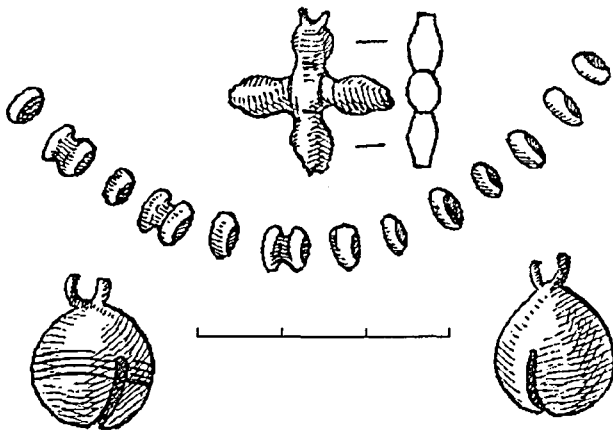
Krūtinės papuošalai

Jie negausūs. Tai smeigtukai, pasaginė segė aguoninėmis didelėmis galvutėmis ir galbūt žvangučiai.

Smeigtukų Miškinių pilkapio Nr. I kapuose aptikta nedaug. Geležinių, neaiškių tipų smeigtukų adatos fragmentų rasta kapuose Nr. 1 ir Nr. 14, ramentinio geležinio smeigtuko galvutė buvo kape Nr. 11 (pav. 11). Ji aptikta mirusiojo juosmens–dubens srityje, 40 cm nuo galvos (pav. 10). Šis smeigtukų tipas yra retas, įdomus ir vienas iš geriausiai datuojamų radinių Miškinių pilkapyje. Lietuvoje analogiškų smeigtukų aptinkama Šiaurės rytų Lietuvos kampe, sėlių paliktuose archeologijos paminkluose. Pavyzdžiui, archaisiai Miškinių 2 tokie smeigtukai rasti gretimai esančiame Visėtiškių (Anykščių r.) pilkapyje, pilkapio Nr. XIII kape Nr. 2 ir tame pačiame pilkapyje atsitiktinai (Kazakevičius, 1988, p. 53; Tautavičius, 1996, p. 225, pav. 107:2, 3), 5 žinomi iš Juodonių (Rokiškio r.) piliakalnio gyvenvietės tyrinėjimų (Nakaitė, 1959, p. 147, pav. 4:4, 5; Grigalavičienė, 1992, p. 73, pav. 21:13–16), po vieną aptikta Moškėnų (Rokiškio r.)

19 pav. Kape Nr. 8 aptikti dirbiniai.

20 pav. Kapo Nr. 9 inventorius su žalvariniais žvangučiais.

(Крживицкий, 1913, puc. 14; LLM, 1958, p. 331, pav. 334) ir Velykuškių (Zarasų r.) (LLM, 1958, p. 331, pav. 333; Седов, 1987, таб. CXXV:2) piliakalnių kultūriniam sluoksnyje. Kaip matyti, Lietuvos archeologijos medžiagoje smeigtukai su ramentinėmis galvutėmis yra gana reti radiniai.

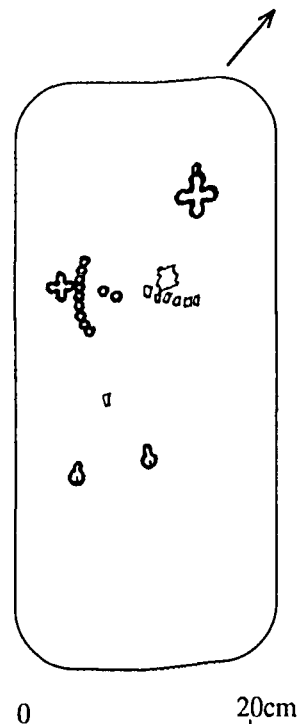
Ramentiniai geležiniai, rečiau žalvariniai smeigtukai baltų kraštuose yra lokaliniai dirbiniai, labiausiai buvo mėgstami Latgaloje ir Sėloje, rečiau aptinkami Žiemgaloje (Šnore, 1930, lent. XXVI:2). Iš viso vien Latvijoje tokių smeigtukų, 1930 metų duomenimis, aptikta 54 (Šnore, 1930, p. 65). Raulis Šnuorė (Raulis Šnore), parašęs specialų darbą apie geležies amžiaus latvių smeigtukus, išskyrė du smeigtukų su ramentinėmis galvutėmis tipus. Tai: 1) smeigtukai su adatomis, neapvyniotomis žalvarine vielute, 2) smeigtukai, kurių adatos apvyniotos žalvarine vielute (Šnore, 1930, p. 66). Dažniau aptinkama smeigtukų, padarytų iš geležies, retesni žalvariniai. Apvyniojimas irgi nevienodas. Vienų smeigtukų adatos apvyniotos žalvarine vielute iki pat smaigalio (Šnore, 1987, lent. XI:2, 3), kitų tik prie galvutės (Stubavs, 1976, lent. V:41–43), trečių adatos vielute neapvyniotos, tačiau prie galvutės tordiruotos taip imituojuant žalvarinę vielutę (Grigalavičienė, 1992, pav. 21:13–16), dar kitų – be jokio papuošimo (Stubavs, 1976, lent. V:38–40). Dažnai į tokio smeigtuko galvutę įverinama žalvarinė grandinė, ir sujungiama su kito smeigtuko galvute; taip daromas sudėtinis krūtinės papuošalas (Zariņa, 1970, pav. 80; LA, 1974, lent. 43:5).

Daug smeigtukų su ramentinėmis galvutėmis aptikta Lejasbitėnų (*Aizkraukles Lejasbitēni*), Aizkrauklės r. (kapai Nr. 4, 5, 26 (2 egz.), 36, 60, 67, 79, 82, 96, 126, 372 ir kt.), Buokių (*Ābelu Boki*), Jekabpilio r. (kapai Nr. 16, 15, 25, 30), Kivtų (*Kivti*), Ludzos r. (kapai Nr. 12, 36, 65, 75, 92, 105, 123, 131, 165) (Šnore, 1987, p. 25–26, lent. XI:2, 3), kapinyuose. Pavienių šio ti-

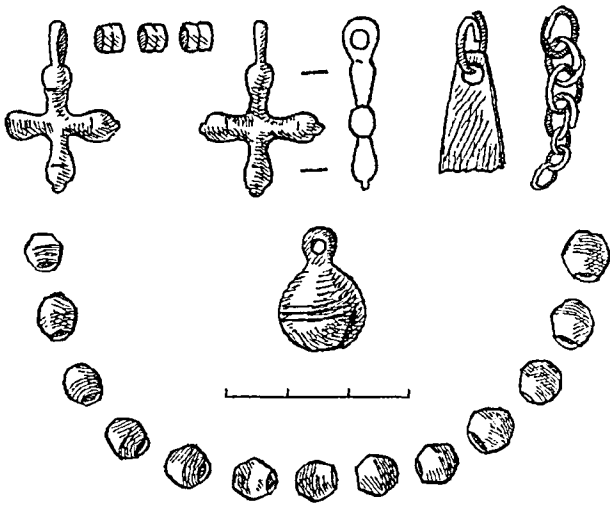
po smeigtukų rasta Dzelzavos „Kapų kalne“, Maduonos r. (Vasks, 1975, p. 98, pav. 13:3), Lejasokenų (*Krapes Lejasokēni*), Uogrės r., Keverių (*Drustu Auļkalna Keveri*), Cėsių r., Kuncų (*Sēlpils Kuncu*), Ratulanų (*Saukas Ratulani*), Jekabpilio r., Smuonių, Gulbenės r. (Седов, 1987, таб. CV:21), Škerstainių (*Dobeles Šķerstaini*), Duobelės r., ir kitur (RK, lent. 13:21; LA, 1974, lent. 41:26; Šnore, 1982, p. 121, 122, pav. 19:7; 1993, p. 60, pav. 70:7; lent. IV:14–16). Taip pat jų aptinkama piliakalniuose bei jų gyvenvietėse, pavyzdžiui, Dignajos (*Dignāja*), Jekabpilio r., (Vasks, 1990, p. 176, pav. 32:5, 6; 1992, p. 108, pav. 25:1, 2), Luokstenės (*Lokstene*), Jekabpilio r., (Mugurēvičs, 1977, p. 84, lent. XXXV:4, 5), Kentės (*Kentes*), Uogrės r. (Stubavs, 1976, lent. V:38–43; Седов, 1987, таб. CVII:14) ir kitur.

Už baltų žemių ribų smeigtukų su ramentinėmis galvutėmis aptinkama labai retai. Vienas toks papuošalas žinomas iš Veitakulos (*Veitakula*) vietovės Suomijoje (Edgren, 1973, p. 30, 31). Panašios formos, bet ne gamybos technologijos smeigtukas rastas Kikos (*Kiikka*, Turku apyl.) vietovėje Suomijoje (Šnore, 1930, lent. XI:8). Datuojamas VIII amžiumi (Šnore, 1930, p. 67). Trečias analogiškas žalvarinis papuošalas Suomijoje yra iš Perniö–Pääris. Jis kildinamas iš Latvijos ir datuojamas Viduriniuju geležies amžiumi (Kivikoski, 1973, p. 66, lent. 47:439).

Ramentiniai smeigtukai Latgaloje ir Latvijos sėliškoje dalyje datuojami Viduriniojo geležies amžiaus antroje puse (Šnore, 1930, p. 66, 67). Estų archeologas Haris Mora (Harri Moora) lyvių paliktame Krimuldos (Rygos r.) kapinyne rastą smeigtuką datavo VII–IX amžiumi (Mora, 1952, pav. 70:2). Tuo tarpu Elvyra Šnuorė (Elvira Šnore) Kivtų kapinyne buvusius tokius smeigtukus datuoja laikotarpiu, ne vėlesniu nei VIII amžiumi (Šnore, 1993, p. 60). Lietuvoje aptiktus smeigtukus su ramentinėmis galvutėmis tiksliau datuoti sudėtinga, nes jie yra iš piliakalnių ir gyvenviečių, todėl tenka remtis analogijomis iš latgalių ir sėlių kapynų.

21 pav. Kapo Nr. 9 planas.

22 pav. Kapo Nr. 7 radiniai su kabučiais pastorintais galais lygiu viduriu.

Miškinių pilkapyje Nr. I, kape Nr. 11, rastą smeigtuką su ramentine galvute, remiantis kitų kapinynų medžiaga, reikia datuoti VII–VIII amžiumi.

Tarp baltų papuošalų analogiškai užbaigiami ir vieno tipo antkaklių galai. Tai žalvarinės antkaklės su ramentiniais galais. Šie papuošalai, kaip ir smeigtukai, daugiau žinomi iš sėlių gyventos teritorijos, rečiau aptinkami Žiemgaloje, o pavienių randama Rytų Lietuvos pilkapių, žemaičių bei kuršių etnokultūriniuose arealuose (LAA, 1978, p. 26, 27, žem. 16:2; Tautavičius, 1996, p. 184). Jos pasirodė VII–VIII amžių kapuose, labiausiai mėgtos ir nešiotos IX–X amžiuje. Tai gi šie papuošalai panašiai užbaigtais galais greičiausiai genetiškai susiję.

Pasaginė segė su aguoninėmis didelėmis galvutėmis yra vienintelė Miškinių pilkapyje, rasta kape Nr. 10. Ji – 2,75 cm skersmens, ovaliu lankeliu su 1,43 cm skersmens aguoninėmis galvutėmis, kurios ornamentuotos lenktų į išorinę galvutės pusę griovelių grupėmis (pav. 9). Šios segės buoželės dar nedaug transformuotos į kito pasaginių segių tipo galvutes. Lietuvoje tokios segės kartais dar vadinamos *pasaginėmis segėmis su grybo pavidalo galvutėmis* (Urbanavičius, Urbanavičienė, 1988, p. 29, pav. 38:4, 18), Latvijoje – *pakavsaktas ar apaļu pogu galiem* (Brīvkalne, 1974, p. 129, pav. 5). Tačiau, mano nuomone, Miškinių pilkapyno segės galvutės dar nėra praradusios pasaginių segių su aguoninėmis galvutėmis būdingų bruožų, todėl vadinti ją kitaip netikslinga.

Pasaginių segių, analogiškų Miškiniuose rastajai, yra žinoma daug visoje baltų teritorijoje. Jų randama kapinyuose ir piliakalniuose bei gyvenvietėse. Antai Lietuvoje jų aptikta Barinės (Panevėžio r.) (Petru-

nė, 1995, p. 52, pav. 9, 31:2), Jakštaičių (Šiaulių r.) (Urbanavičius, 1979, p. 142, pav. 20:9), Kejėnų (Raseinių r.) (Antanavičius, 1972, p. 55, pav. 10:5–8), Lepšių (Šiaulių r.) (Naudužas, 1959, p. 181, pav. 5:2, 4), Obelių (Ukmergės r.) (Urbanavičius, Urbanavičienė, 1988, p. 29), Rumšiškių (Urbanavičius, 1970, p. 19, pav. 40), Siraičių (Telšių r.) (Butėnienė, 1959, p. 168, pav. 5:5), Žemosios Panemunės (Šakių r.) (LLM, 1958, p. 334, pav. 429) ir kituose senkapiuose bei Visėtiškių pilkapyne. Latvijoje daug tokių segių žinoma iš piliakalnių kultūrinių sluoksnių (Brīvkalne, 1974, p. 129, pav. 5; Седов, 1987, таб. CXV:2), taip pat iš senkapių kapų inventoriaus (RK, 1896, lent. 19:15), bei gyvenviečių (Caune, 1975, p. 16, pav. 3:6; 1983, p. 86, pav. 1:1; 35:18, 19). Prūsų genčių gyventose žemėse jų aptikta Splitter, prie Tilžės (Gaerte, 1929, pav. 264:f), Suomijoje (Kivikoski, 1973, lent. 78:700). Tokių segių dažnai randama Gotlando salos (Švedija) Vikingų laikotarpio archeologijos paminkluose (Thunmark-Ny-lén 1995, lent. 100–102).

Baltų žemėse pasaginės segės su aguoninėmis galvutėmis pasirodė X amžiuje (Kulikauskas, Kulikauskienė, Tautavičius, 1961, p. 478). Vėliau jos labai paplito, tapo įvairaus dydžio, galvutės transformavosi į pusrutulio pavidalą ir tokios išliko iki pat XVI amžiaus pradžios (Urbanavičius, 1970, p. 19).

Miškiniuose aptiktą pasaginę segę su aguoninėmis galvutėmis galima datuoti XI amžiumi.

Rankų papuošalai

Juos sudaro negausios apyrankės ir žiedai.

Miškiniuose aptiktos 9 apyrankės ir jų fragmentai. Jų buvo kapuose Nr. 1, 10, 12, 14. Dvi apyrankės buvo kape Nr. 10. Penkių apyrankių fragmentai rasti atsitiktinai. Apyrankės penkių tipų: smailėjančiais galais, išgaubtu tuščiaviduriu lankeliu, juostinės, nedaug plėtėjančiais galais.

Apyrankės smailėjančiais galais, išgaubtu tuščiaviduriu lankeliu – negausus, lokalinis apyrankių tipas, kuris net neminimas Lietuvos archeologų darbuose, apibendrinančiuose Vidurinių geležies amžių (Kulikauskas, Kulikauskienė, Tautavičius, 1961; Tautavičius, 1996). Miškiniuose viena tokia apyrankė rasta atsitiktinai, o antros tik mažas fragmentas (pav. 7). Šios apyrankės, nors ir negausiai, paplitusios Šiaurės rytų Lietuvos ir Latvijos centrinėje dalyje bei rytiniame pakrastyje, t. y. sėlių ir latgalių gyventame areale (Šnore, 1987, p. 21, lent. V:1–4). Lietuvoje tokių apyrankių daugiausiai aptikta vėlgi tame pačiame greta esančiame Visėtiškių pilkapyne, kur trijuose kapuose buvo keturios apyrankės (pilkapis Nr. IX, kapas Nr. 2,

pilkapis Nr. XIII, kapai Nr. 7 ir 12). Dar 3 egzemplioriai atsitiktinai rasti pilkapyje Nr. XIII (Kazakevičius, 1988, p. 51, 53). Analogiška apyrankė žinoma iš Smilgelių (Pasvalio r.) kapinyno, datuojama IX–X amžiumi (LLM, 1958, p. 336, pav. 490).

Daug daugiau tokių apyrankių aptinkama Latgaloje ir sėliškoje Latvijos dalyje. Pavyzdžiui, vien Kivtų kapinyne jų rasta 13-oje kapų, po dvi kiekviename kape. Iš viso 26 egzemplioriai. Tai moterų papuošalas, kapuose randamas po vieną ant kiekvienos rankos drauge su kitų tipų apyrankėmis (Šnore, 1987, p. 21, lent. V:1–4). Šis apyrankių tipas nesvetimas ir palaidotiems Kuncų kapinyne (Šnore, 1993, p. 62, pav. 70:13, lent. VI:17, 26–28). Jų žinoma tarp Lejasbitėnų (*Aizkraukles Lejasbitēni*), Aizkrauklės r., kapinyno kapų inventoriaus, rasta Buokių (*Ābelu Boķi*), Jekabpilio r., kapinyno kapuose, taip pat Laizanų (*Nautrēnu Laizāni*), Ludzos r., kapinyno kape Nr. 3 (Urtāns, 1970, p. 73, pav. 9:4). Dvi tokios apyrankės rastos Kalniešų antrajame (*Kalnieši*), Jekabpilio r., kapinyne, kapuose Nr. 4 ir 26 (Urtāns, 1962, p. 41, 50, 52, 53, 54, lent. VI:9, 10) ir dvi buvo Cakulių (*Vārakļānu Cakuli*), Maduonos r., kapinyne. Pastarajame šios apyrankės buvo ne ant rankų, bet padėtos kojūgalyje kaip papildoma dovana (Radiņš, 1996, p. 99, pav. 2). Jos žinomos Maskavos (*Višku Maskavas*), Daugpilio r., kapinyno archeologinėje medžiagoje (Vilcāne, 1996, p. 173, pav. 10:1), rastos Saulės kalno trečiajame lobyje (Urtāns, 1977, p. 176–180, pav. 86:9).

Apyrankės smailėjančiais galais, išgaubtu tuščiaviduriu lankeliu pasirodė tuo pat metu, kaip ir smeigtukai su ramentinėmis galvutėmis, t. y. VII–VIII amžiuje, tačiau jos pergyveno smeigtukus ir išliko ilgiau, iki X amžiaus (LA, 1974, p. 161, 231).

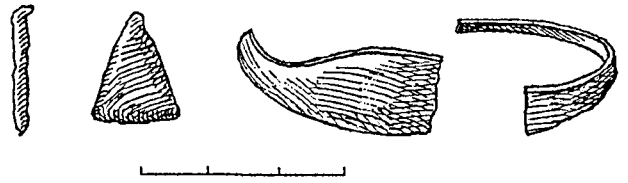
Miškinių pilkapyne aptiktas apyrankes smailėjančiais galais, išgaubtu tuščiaviduriu lankeliu reikia datuoti VII–X amžiais.

Juostinių apyrankių nedaug platėjančiais galais buvo kapuose Nr. 1, 10, 12, 14. Jų skersmuo 5,1–5,9 cm, galai iki 1,4 cm pločio. Apyrankės pagamintos iš 0,1–0,3 cm storio juostelės. Kai kurių apyrankių galai užkeisti, kaip, pavyzdžiui, kapo Nr. 10. Visuose kapuose, išskyrus kapo Nr. 1, aptiktų apyrankių galai ornamentuoti. Ornamentas skirtingas. Pavyzdžiui, kape Nr. 10 buvusios apyrankės lankelis ornamentuotas nedideliais kvadrato formos įspaudimais. Galai – su skersiniais plačiais grioveliais (pav. 9, 13, 14, 23). Ant apyrankės iš kapo Nr. 12 yra eglutės pavidalo brūkšnelių grupės, o kape Nr. 14 rastoji apyrankė papuošta tinkliniu ornamentu (pav. 14).

Tiesioginių analogijų tokioms apyrankėms surasti sunku. Arčiausiai klasikinių juostinių apyrankių nedaug

platėjančiais galais yra iš kapo Nr. 10. Tokių apyrankių, tačiau įvairiai ornamentuotais lankeliais, aptinkama plačiai, ypač latgalių ir sėlių teritorijoje. Lietuvoje jų žinoma iš sėliško Visėtiškių pilkapyne, žiemgališko Jauneiškių (Joniškio r.) kapinyno (Vaškevičiūtė, 1987, pav. 1:1, 2), Rytų Lietuvos pilkapių etnokultūrinės srities Grigiškių (Neravų), Trakų r. (Kuncienė, 1983, p. 55, pav. 4:8), Pamusio, Varėnos r. (Kuncienė, 1973, p. 115, 116, pav. 7:3–5), ir kitų pilkapyne.

Kivtų kapinyno medžiagą paskelbusi E. Šnuorė nurodo tokių apyrankių paplitimą Latvijoje. Autorė jas vadina apyrankėmis su platėjančiais galais ir pynimo ornamentu (*aproces ar paplašinātiem galiem un pīnuma ornamentu*). Jos koncentruojasi Latvijos piet-

23 pav. Kapo Nr. 1 radiniai su apyrankės platėjančiais galais fragmentu.

rytinėje dalyje ir labai nedaug aptikta kitur (Šnore E., 1987, pav. 8). Datuojamos X–XI amžiumi (Šnore, 1987, p. 22). Analogiškų apyrankių nemažai randama ir XI amžiaus pradžios Suomijos archeologijos paminkluose (Kivikoski, 1973, lent. 50:453), nesvetimos jos ir Estijai.

Juostinė apyrankė pusiau apskrito skerspjuvio lankeliu rasta atsitiktinai. Ji pagaminta iš 0,35 cm pločio neornamentuotos žalvarinės juostelės, yra 3,5 skersmens (pav. 7). Tokių apyrankių randama visoje baltų teritorijoje įvairių chronologinių laikotarpių paminkluose. Miškinuose rasta apyrankė datuotina bendru pilkapio laikotarpiu – VII–XII amžiais.

Storalės apyrankės. Miškinuose aptiktas vienas storagalės žalvarinės apyrankės fragmentas. Jis yra atsitiktinis radinys (pav. 7). Kuo nors ypatingu nuo kitų storagalų apyrankių nesiskiria. Storalės apyrankės – bene labiausiai paplitęs Viduriniojo geležies amžiaus rankų papuošalas ne tik visoje baltų teritorijoje. Jos plačiai randamos Vakarų, Vidurio bei Šiaurės Europos Didžiojo tautų kraustymosi laikotarpio archeologijos paminkluose (Åberg, 1919, p. 133; Moora, 1938, p. 430–436). Lietuvoje dabar žinoma daugiau kaip 60 radimviečių, kur aptikta apie 280 storagalų apyrankių, daugiausia žalvarinių, mažiau sidabrinių (Tautavičius, 1996, p. 250). Šios apyrankės Lietuvoje pasirodė V amžiuje ir ypač išpopuliarėjo V amžiaus antroje pusėje – VI amžiuje. Tuo metu kai kuriuose paminkluose jų randama labai daug. Pavyzdžiui, vien Plin-

kaigalio (Kėdainių r.) kapinyne rastos 73 tokios apyrankės (Kazakevičius, 1993, p. 118–119), Obeliuose (Ukmergės r.) 16-oje kapų buvo 19 tokių apyrankių (Urbanavičius, Urbanavičienė, 1988, p. 18), Pagrybyje (Šilalės r.) – 14 (Vaitkunskienė, 1995, p. 127), Maudžiorų (Telšių r.) – 9 (Valatka, 1984, p. 22) ir t. t. Storalgalės apyrankės datuojamos V–IX amžiaus pradžia (Kulikauskas, Kulikauskienė, Tautavičius, 1961, p. 344–345). Miškiniuose rastos storalgalės apyrankės dalies tiksliau datuoti negalima. Ji turėtų būti VI–VIII amžių dirbinys.

Įvijinės apyrankės viena apvija buvo kape Nr. 10. Ji rasta poroje su kita juostine apyranke nedaug plėtančiais galais (pav. 9). Apyrankė pagaminta iš siauros 0,2 cm pločio ir 0,15 cm storio žalvarinės trikampio skerspjuvio juostelės. Įvijinės apyrankės iš įvairaus pločio ir skerspjuvio žalvarinių juostelių buvo plačiai paplitusios baltų žemėse, išskyrus prūsų genčių teritoriją, ir naudotos visą I tūkstantmetį ir II tūkstantmečio pradžioje. Jų ypač daug latgalių ir sėlių VIII–XI amžių kapuose (Tautavičius, 1996, p. 250; LA, 1974, p. 231, lent. 62:9, 66:31). Tokių apyrankių randama ne tik kapuose, bet ir piliakalniuose bei lobiuose (Mugurėvičs, 1977, lent. XXXV:32).

Žiedai. Miškiniuose yra dviejų tipų: įvijiniai ir tordiruota priekine dalimi. Pirmieji aptikti kapuose Nr. 10 ir 12 (pav. 9, 13), antro tipo žiedas rastas atsitiktinai (pav. 7). Kape Nr. 10 aptiktas įvijinis žiedas yra 5 apvijų, 2 cm skersmens ir 1 cm pločio, padarytas iš pusapvalės žalvarinės juostelės. Kape Nr. 12 rastas žiedas taip pat yra 5 apvijų, 2 cm skersmens ir 1,5 cm pločio, padarytas iš pusapvalio skerspjuvio žalvarinės juostelės, šiek tiek deformuotas. Analogiškų žiedų gausiai aptinkama įvairių laikotarpių ir įvairių baltų genčių kapuose. Ne išimtis ir Miškiniuose rasti žalvariniai įvijiniai žiedai.

Antro tipo žiedas – tordiruota priekine dalimi – yra retesnis dirbinys. Jis 2 cm skersmens, padarytas iš apskritos žalvarinės vielos, kuri į galus smailėja. Priekinė dalis tordiruota, 0,6 cm storio (pav. 7). Analogiški žiedai žinomi iš vėlyvųjų Lietuvos senkapių degintinių (Petruilienė, 1995, pav. 11:12, 12, 13:3, 31:11) ir griautinių (Kuncienė, 1979, p. 94, pav. 21:19, 21) kapų. Retai aptinkami piliakalniuose (LLM, 1958, p. 337, pav. 528). Datuojami XII–XVI amžiaus pradžia. Latvijoje tokių žiedų taip pat randama XII–XV amžių kapuose, tarp jų ir sėlių pilkapiuose (Šnore, 1997, pav. 4:9), gyvenvietėse, viduramžių miestų kultūriniuose sluoksniuose (Caune, 1983, p. 111, pav. 35:7–9). Europoje analogiškų žiedų yra padarytų iš sidabro, Skandinavijoje – dažnai iš aukso (Kivikoski, 1973, p. 136, lent. 122:1094).

Darbo įrankiai

Jie labai negausūs: kape Nr. 14 buvo 6,2 cm ilgio geležinio peilio su 2 cm pločio geležte fragmentas (pav. 14). Dar vieno peilio 8,7 cm ilgio ir 1,4 cm pločio geležtės fragmentas rastas atsitiktinai (pav. 7). Įvairaus ilgio ir paskirties peiliai – labai dažna įkapė tarp baltų genčių kapų inventoriaus. Jie randami pradedant I tūkstantmečiu pr. Kr. iki Vėlyvųjų viduramžių, kai nustota dėti į kapus bet kokias įkapes. Datuoti Miškiniuose rastus peilių geležčių fragmentus galima bendra pilkapių kapų chronologija – VII–XII amžiumi.

Ginklai

Miškinių pilkapių kapai nepasižymi ginklų gausa. Atsitiktinai aptiktos dviejų įmovinių ietigalių įmovų dalys ir įtveriamo ietigalio su lapo pavidalo plunksna įtvara (pav. 7). Apie pirmuosius du ginklų fragmentus nieko konkretaus pasakyti negalima. Išliko 7,7 cm ilgio ir 1,6 cm skersmens įmovos dalis. Antro ietigalio įmovos fragmentas dar mažesnis, tik 2,9 cm ilgio ir apie 2 cm skersmens. Trečio, įtveriamojo, ietigalio dalis yra 12,5 cm ilgio, įtvara kvadrato formos skerspjuvio. Prie plunksnos ietigalis nulaužtas, plunksna neišlikusi, tačiau akivaizdu, jog ji buvo lapo pavidalo. Įtveriamųjų ietigalių su lapo pavidalo plunksnomis daugiausia aptinkama šiaurės rytinėje (Visėtiškės, pilk. Nr. IX, atsitiktinis, Nr. XIII, kapas Nr. 8) ir ypač šiaurinėje Lietuvos dalyje, žiemgalių ir sėlių teritorijose (Kazakevičius, 1978, p. 37–45), rečiau pasitaiko Žemaitijos kapinyuose (Tautavičius, 1984, p. 106, pav. 10) ir Rytų Lietuvos etnokultūrinės srities pilkapiuose (Jankevičienė, 1958, p. 41, pav. 5:1; Kuncienė, 1982, p. 50, pav. 7:6), labai retai kitose Lietuvos srityse (Kazakevičius, 1978, pav. 2). Latvijos teritorijoje šių ginklų gamybos pradžia sietina su sėlių gyventa Aukšžemės sritimi ir Aiviekstės baseinu, kur jie pasirodė jau VI–VII amžiais (Atgāzis, 1994, p. 36). Tokie ginklai buvo labai mėgstami ir latgalių; gausiai aptinkami VII–IX amžių jų kapuose, dažniausiai po du (Шноре, 1957, c. 28, таб. X, XVII:3, 4; XXX: № 73, XXXVII: № 131, 60, 134; 1987, c. 27, таб. IX:4–6, 9–11). Kartais iečių su tokiais ietigaliais kotai apvynioti žalvarinėmis ornamentuotomis juostomis (LA, 1974, p. 157; Šnore, 1987, lent. IX:9, 10). Žiemgalių teritorijos šiaurinėje dalyje šie ietigaliai dažnai aptinkami drauge su kitų tipų ir formų ietigaliais (Atgāzis, 1994, p. 36, pav. 7). Už baltų teritorijos ribų įtveriamųjų ietigalių su lapo pavidalo plunksnomis randama ugrofinų žemėse

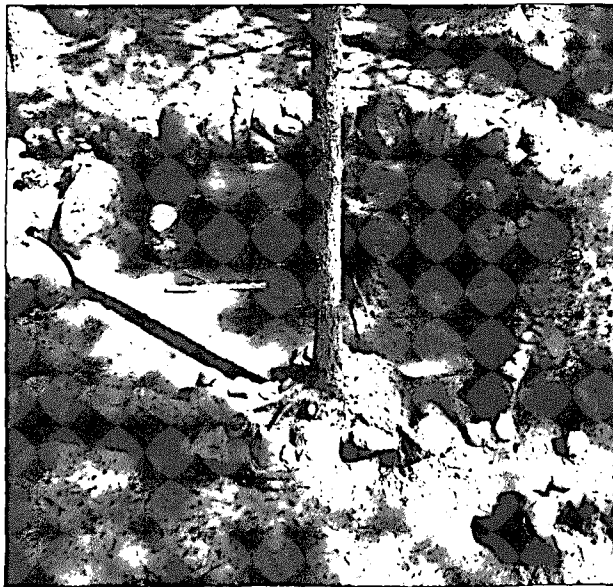
Estijoje ir Suomijoje (Salmo, 1938, p. 244). Suomijoje jų priskaičiuojama daugiau kaip 100 egzempliorių (Salmo, 1938, p. 243, lent. I:6, IV:6, V:5, XIII:3, XVII:4, 6, XXI:5, XXIX:2, XXXII:5, XXXVI:6). Švedijoje keletas įtveriamųjų ietigalių su lapo pavidalo plunksnomis buvo aptikti Gotlande ir neabejotinai yra įvežti iš baltų žemių (Salmo, 1938, p. 244; Thunmark-Nylén, 1995, lent. 308:a, b). Ietigalių su išžesto rombo formos, rečiau su lapo pavidalo plunksnomis aptinkama vakarinėse Leningrado srities, Suzdalės, Opolės ir Muromo žemėse, X–XI amžių archeologijos paminkluose (Кирпичников, 1966, с. 17).

Vadinasi, Miškiniuose rastą įtveriamojo ietigalio su lapo pavidalo plunksna fragmentą, remiantis artimomis ir tolimesnėmis analogijomis, galima datuoti VII–IX amžiumi.

Miškinių pilkapyje atsitiktinai aptikta retušuota titnaginė skeltė gali būti datuojama neolito laikotarpiu.

PILKAPIO CHRONOLOGIJA IR MIRUSIŪJŲ ETNINĖ PRIKLAUSOMYBĖ

Kalbant apie chronologiją, daugiausia tenka remtis radiniais. Tai pagrindiniai archeologų atramos taškai, leidžiantys maksimaliai tiksliai datuoti kapus. Kitas atramos taškas yra laidojimo tradicijos, kurios buvo būdingos vienam ar kitam laikotarpiui. Miškinių pilkapis gali būti datuojamas chronologiškai ankstyviausio kapo data, o jo naudojimo pabaiga – vėlyviausias šio pilkapijo kapas. Ankstyviausiu kapu reikia lai-

24 pav. Akmenų vainikas baigus tyrinėjimus. Vaizdas iš P.

kyti kapą Nr. 11. Pagal jame aptiktą gana gerai datuojamą dirbinį – geležinio, su ramentine galvute smeigtuko dalį, pilkapijo supylimo laikas galėtų būti Viduriniojo geležies amžiaus antroji pusė, t. y. VII–VIII amžius. Pilkapis buvo naudojamas ilgą laiką, apie 500–600 metų. Tai galima spręsti iš kapuose Nr. 2, 3, 4 aptiktų žalvarinių kryžinių kabučių su geltonos spalvos emaliu, datuojamų XII amžiumi.

Iš negausių laidosenos elementų, kuriuos pavyko atsekti iš gerokai suardytų kapų, ir kai kurių materialinės kultūros dirbinių tipų Miškinių pilkapis Nr. 1 yra sėlių genties palikimas.

Miškinių pilkapyje liko netyrinėti 5 pilkapiai. Jų tyrinėjimas gali padėti spręsti sėlių genties etnogenės problemą, kurios iki dabar dar labai mažai pažįstamos ir fragmentiškos, o daug kur ir visiškai neaiškios, taip pat pateiktų naujų duomenų apie šios genties materialinės ir dvasinės kultūros palikimą, patikslintų pilkapijo chronologiją, pagausintų laidosenos detales, jos būdingų bruožų charakteristikas.

KAPŲ APRAŠAI

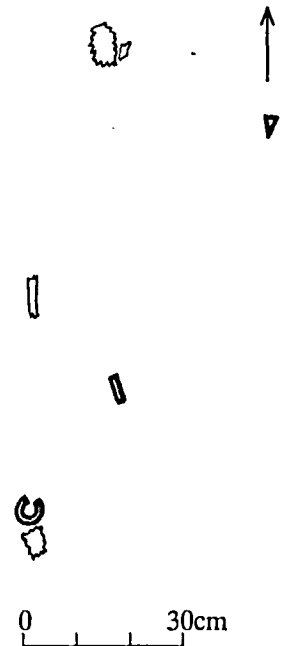
Kapas Nr. 1. 25 cm gylje atidengtos neaiškios lyties ir amžiaus individo menkos griaučių liekanos. Mirusysis palaidotas šiaurės kryptimi, aukštieštinis, dešinė ranka sulenkta ir padėta ant dubens, kojos ištiestos (pav. 25).

Įkapės: įstrižai krūtinės srities aptiktas geležinio smeigtuko fragmentas, ant dešinėsios rankos riešo buvo užmauta žalvarinė apyrankė siauru lankeliu, plėtojama galais (pav. 23).

Kapas Nr. 2. 20 cm gylje aptikta dirbinių grupė, iš kurios atrodo, jog neaiškaus amžiaus, greičiausiai vyriškos lyties asmuo buvo palaidotas pietų kryptimi (pav. 26).

Įkapės: Mirusiajam ant kaklo buvo užkabintas 6 stiklinių karolių, žalvarinio kryžinio kabučio ir žvėries ilties ar nago kabučio vėrinys (pav. 16).

Kapas Nr. 3. 25 cm gylje atidengti dirbiniai ir 80 cm nuo jų į šiaurę pastebėtas kaulo fragmentas. Neaiškaus amžiaus ir lyties mirusysis buvo palai-

25 pav. Kapo Nr. 1 planas.

dotas pietų kryptimi (pav. 27).

Įkapės: Ant kaklo buvo žalvarinis kryžinis kabutis ir 2 stiklinių karolių apvara (pav. 17).

Kapas Nr. 4. 20 cm gilyje išryškėjo ovalo pavidalo 105x50 cm dydžio kapo duobės dėmė, orientuota pietvakarių – šiaurės rytų kryptimi. Mirusysis, greičiausiai vaikas, buvo palaidotas pietvakarių – 240° kryptimi (pav. 28).

Įkapės: pietvakariniam duobės gale aptiktas žalvarinis kryžinis kabutis.

Kapas Nr. 5. 25 cm gilyje rastos menkos moteriškos lyties kūdikio griaučių liekanos. Mirusioji palaidota šiaurės vakarų kryptimi (29 pav.).

Įkapės: ant kaklo buvo 2 ar 3 vėriniai iš stiklo karolių (iš viso 88 vienetai) ir 2 žalvariniai kryžiniai kabučiai. Ant krūtinės aptikti 2 žalvariniai žvangučiai (15 pav.).

Kapas Nr. 6. 15 cm gilyje aptikti dirbiniai ir neaiškaus amžiaus bei lyties mirusiojo keletu kaulų frag-

mentai (30 pav.). Dirbiniai išblaškyti ir, atrodo, yra ne pradinėse vietose. Laidojimo kryptis neaiški.

Įkapės: žalvarinis kryžinis kabutis, 3 stikliniai ir 1 gintarinis karoliai, 2 žalvariniai žvangučiai bei grandinėlis (18 pav.).

Kapas Nr. 7. 30 cm gilyje aptiktos 3 grupelės dirbinių, išsidėsčiusių šiaurės vakarų – pietryčių kryptimi. Neaiškaus amžiaus ir lyties mirusysis galėjo būti palaidotas pietryčių arba šiaurės vakarų kryptimi (pav. 31).

Įkapės: šiaurės vakarinėje kapo dalyje kompaktišką grupę sudarė 2 žalvariniai kryžiniai kabučiai, vienas žalvarinis žvangutis ir 3 dvigubi geltoni stikliniai karoliai. Vidurinėje kapo dalyje rastas trapecijos formos žalvarinis kabutis ir 4 žydro stiklo karoliukai, o pietrytinėje kapo dalyje aptikti 9 stikliniai karoliai ir žalvarinės grandinėlis fragmentas (pav. 22).

Kapas Nr. 8. 30 cm gilyje atidengti kompaktiškose krūvelėse esantys dirbiniai. Neaiškaus amžiaus, greičiausiai moteriškos lyties individas buvo palaidotas pietvakarių kryptimi (pav. 32).

Įkapės: mirusiajai ant kaklo buvo uždėta 60 baltos, žydros ir violetinės spalvos smulkių stiklinių karolių apvara ir prie jų rastas žalvarinis žvangutis. Kiti du tokie žvangučiai aptikti už 13 cm nuo aparos, krūtinės srityje (pav. 19).

0 30cm

29 pav. Kapo Nr. 5 planas.

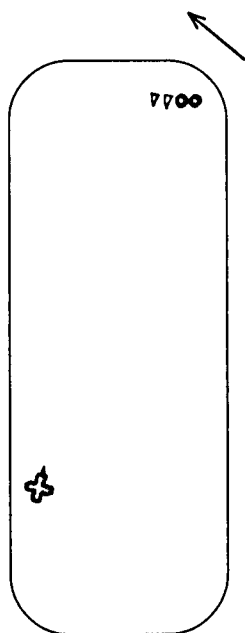
0 30cm

26 pav. Kapo Nr. 2 planas.

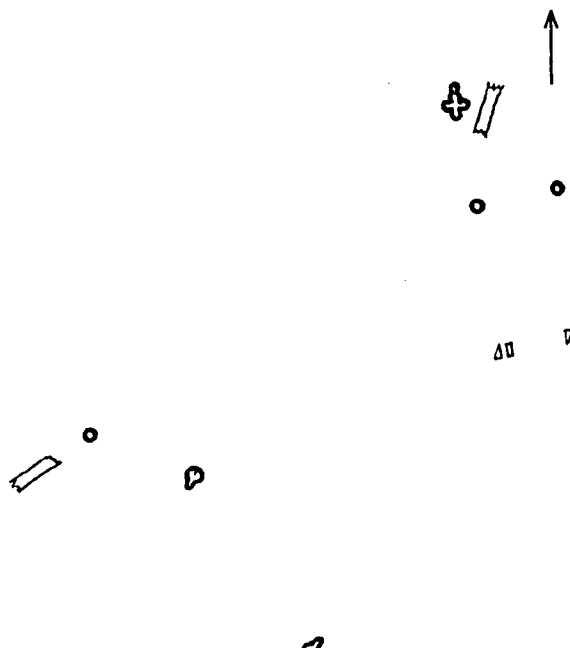
0 30cm

27 pav. Kapo Nr. 3 planas.

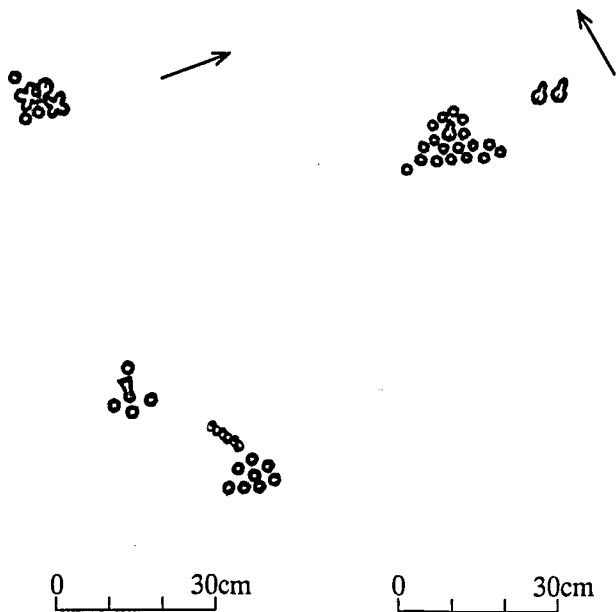
0 30cm

28 pav. Kapo Nr. 4 planas.

0 30cm

30 pav. Kapo Nr. 6 planas.

31 pav. Kapo Nr. 7 planas. 32 pav. Kapo Nr. 8 planas.

Kapas Nr. 9. 35 cm gylyje išryškėjo 68x32 cm dydžio kapo duobės dėmė, orientuota šiaurės vakarų–pietryčių kryptimi. 40 cm gylyje duobė tapo taisyklingo stačiakampio formos, 60x30 cm dydžio. Tame pačiame 40 cm gylyje, šiaurės vakariniame duobės gale, atidengtos menkos kaukolės su keletu dantų liekanos. Mirusysis vaikas, greičiausiai mergaitė, buvo palaidota šiaurės vakarų 300° kryptimi, aukštielninka (pav. 21).

Įkapės: mirusiajai ant kaklo buvo užkabinta 13 žalsvo stiklo ir šviesiai rudo emalio karolių apvara su žalvariniu kryžiniu alaviniu (?) kabučiu viduryje. Ant krūtinės aptikti du žalvariniai žvangučiai (pav. 20).

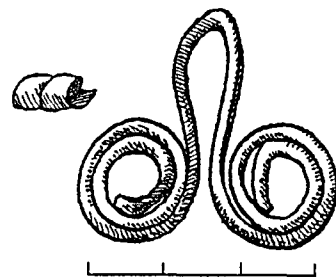
Kapas Nr. 10. 40 cm gylyje, maišytos su angliukais žemės dėmės vietoje, išryškėjo 135x40 cm dydžio stačiakampio skobtinio karsto kontūrai. Karstas orientuotas šiaurės vakarų – pietryčių kryptimi. 50 cm gylyje, šiaurės vakariniame karsto gale, atidengta smarkiai apnykusi kaukolė, raktikaulis ir kairiosios rankos dilbio bei alkūn-

33 pav. Kapo Nr. 10 planas.

kaulio fragmentai. Už 50 cm nuo kaukolės į pietryčius rasta tarsi dešinėsios kojos šlaunikaulio dalis. 6–8 metų vaikas buvo palaidotas šiaurės vakarų – 300° kryptimi aukštielninka. Rankos sulenktos ir sudėtos ant krūtinės, kojos ištiesios (pav. 8).

Įkapės: mirusiajam ant kaklo užsegta apvara, suverta iš 11 baltos spalvos emalio karolių. Pasmakrėje aptiktos 4 žalvarinės tūtelės-apkaliukai, kurie galėjo puošti drabužio kraštą. Žalvarine pasagine sege su didelėmis aguoninėmis galvutėmis buvo susegtas drabužis ant krūtinės. Ant abiejų rankų užmautos žalvarinė juostinė ir įvijinė (?) apyrankės, ant dešinėsios rankos piršto – žalvarinis įvijinis žiedas (pav. 9).

34 pav. Kapo Nr. 13 inventorius.

Kapas Nr. 11. 50 cm gylyje atidengti apnykę 30–40 metų neaiškios lyties mirusiojo griaučiai. Mirusysis palaidotas rytų kryptimi, aukštielninka, ištiesiomis kojomis (pav. 10).

Įkapės: galvos danga puošta 3 žalvarinėmis įvijomis, ant kaklo pakabintas stiklinis karolis. Juosmens srityje aptiktas geležinio su ramentine galvute smeigtuko fragmentas su įverta žalvarine grandele, ties kairiosios kojos kelio sąnariu rastas žalvarinis žvangutis (pav. 11).

Kapas Nr. 12. 45 cm gylyje išryškėjo 35 cm pločio ir 60 cm ilgio kapo duobės dėmės dalis, orientuota šiaurės vakarų – pietryčių kryptimi, joje atidengtos neaiškios lyties bei amžiaus mirusiojo griaučių liekanos. Mirusysis palaidotas pietryčių – 100–110° kryptimi, aukštielninka (pav. 12).

Įkapės: mirusiojo galvos danga buvo papuošta žalvarine įvijia, ant dešinėsios rankos užmauta žalvarinė apyrankė platėjančiais galais, ant kairiosios rankos piršto – žalvarinis įvijinis žiedas.

35 pav. Kapo Nr. 14 planas.

Sudėtinis kabutis su trapecijos formos plokštele rastas krūtinės srityje (pav. 13).

Kapas Nr. 13. 25 cm gylyje rastos neaiškaus amžiaus vaiko griaučių liekanos. Mirusysis palaidotas pietvakarių 330° kryptimi, aukštiekninkas (pav. 33).

Įkapės: krūtinės srityje aptikta žalvarinė sraiginė įvija, 50 cm nuo jos į pietryčius – kita žalvarinė įvija (pav. 34).

Kapas Nr. 14. 45 cm gylyje aptiktos neaiškaus amžiaus, greičiausiai vyro, griaučių liekanos. Mirusysis palaidotas karste, šiaurės kryptimi aukštiekninkas, išties ta kairiąja ranka (35 pav.).

Įkapės: skersai krūtinės buvo geležinio smeigtuko adatos pėdsakai. Ant kairiosios rankos užmata žalvarinė apyrankė platėjančiais galais. Kojūgalyje rastas geležinio peilio fragmentas (pav. 14).

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

Balčiūnas J., 1984š – 1982 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Anykščių rajone ataskaita. Vilnius, 1984 // LII archyvas, b. 2245, p. 92.

Cholodinskienė A., 1977š – Pavirvytės, Akmenės r. senkapio 1977 m. kasinėjimų ataskaita. Mažeikiai, 1977 // LII archyvas, b. 600.

Cholodinskienė A., 1977š – Pavirvytės, Akmenės r. senkapio 1979 m. kasinėjimų ataskaita. Mažeikiai, 1979 // LII archyvas, b. 792.

Kazakevičius V., 1989š – Miškinų, Anykščių r., pilkapyno 1989 metų tyrinėjimų ataskaita. Vilnius, 1989 // LII archyvas, b. 1616.

Striškienė Ė., 1997š – Diržių senkapių (Pakruojo r.) archeologiniai tyrimai 1997 m. Vilnius, 1997 // LII archyvas, b. 2846.

Tautavičius A., 1977š – 1977 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos ataskaita (Anykščių, Ignalinos, Švenčionių ir Utenos rajonuose). Vilnius, 1977 // LII archyvas, b. 548.

Åberg N., 1919 – Ostpreussen in der Völkerwanderungszeit. Uppsala–Leizig, 1919.

Antanavičius J., 1972 – Kejėnų (Raseinių r.) pilkapių ir senkapio kasinėjimai 1970 m. // AETL 1970 ir 1971 metais. Vilnius, 1972, p. 51–56.

Atgāzis M., 1994 – Dreņģeru–Čunkānu 241. kaps un šķēpu līdzošanas tradīcija 8.–9. gs. zemgaļu apbedījums // Arheoloģija un etnogrāfija. Rīga, 1994. T. XVII, lpp. 29–40.

Balodis Fr., 1938 – Senakie laiki. Latviešu senvēsture // Latviešu vēsture, Rīgā, 1938. T. I.

Bliujienė A., 1999 – Vikingų epochos kuršių papuošalų ornamentika. Vilnius, 1999.

Brīvkalne E., 1974 – Tērvetes saktas // Arheoloģija un etnogrāfija. Rīga, 1974. T. XI, lpp. 121–140.

Butėnienė E., 1959 – Siraičių X–XII a. senkapis // Iš lietuvių kultūros istorijos. Vilnius, 1959. T. 2, p. 159–175.

Caune A., 1983 – Arheoloģiskie pētījumi Rīgā laikā no 1969. līdz 1980. gadam // Arheoloģija un etnogrāfija. Rīga, 1983. T. XIV, lpp. 86–124.

Caune A., 1975 – 1974. gada izrakumi vecrīga // Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1974. gada pētījumu rezultātiem. Rīga, 1975, lpp. 12–17.

Daugudis V., 1961 – Mažulonių piliakalnis // Iš lietuvių kultūros istorijos. Vilnius, 1961. T. 3, p. 16–40.

Edgren T., 1973 – En baltisk smyckenål från Veitakala i Salo // SMYA. 1973. Bd. 75.

Jankevičienė A., 1958 – Počkaluvkos pilkapiai // MADA, 1958. T. 2(5), p. 37–50.

Gaerte W., 1929 – Urgeschichte Ostpreußens. Königsberg, 1929.

Grigalavičienė E., 1992 – Juodonių piliakalnis ir gyvenvietė (Rokiškio r.) // Lietuvos archeologija. Vilnius, 1992. T. 9, p. 41–91.

Kazakevičius V., 1988 – Visėtiškių pilkapynas // ATL 1986 ir 1987 metais. Vilnius, 1988, p. 50–55.

Kazakevičius V., 1990 – Miškinų (Anykščių r.) pilkapyno tyrinėjimai 1989 metais // ATL 1988 ir 1989 metais. Vilnius, 1990, p. 48–49.

Kivikoski E., 1973 – Die Eisenzeit Finnlands. Helsinki, 1973.

Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A., 1961 – Lietuvos archeologijos bruožai. Vilnius, 1961.

Kuncienė O., 1972 – Prekybiniai ryšiai IX–XIII amžiais // Lietuvos gyventojų prekybiniai ryšiai I–XIII a. Vilnius, 1972, p. 149–254.

Kuncienė O., 1973 – Pamusio (Varėnos r.) pilkapiai (2. Radiniai) // MADA, 1973. T. 2(43), p. 103–123.

Kuncienė O., 1981 – IX–XIII a. stiklo karoliai Lietuvoje // Lietuvos archeologija. Vilnius, 1981. T. 2, p. 77–92.

Kuncienė O., 1983 – Grigiškių (Neravų, Trakų r.) pilkapyno radiniai (2. Papuošalai) // MADA, 1983. T. 1(82), p. 49–60.

Kustin A., 1962 – Randvere kivikalmistu Saaremaal // Muistsed kalmed ja aarded. Arheoloogiline kogumik. II. Tallinn, 1962.

LLM, 1958 – Lietuvių liaudies menas. Senovės lietuvių papuošalai. Vilnius, 1958. T. 1.

Michelbertas M., 1972 – Prekybiniai ryšiai su Romos imperija // Lietuvos gyventojų prekybiniai ryšiai I–XIII a. Vilnius 1972, p. 5–125.

Mugurėvičs Ē., 1974 – Krustiņveida piekariņi Latvijā laikā no 11. līdz 15. gs. // Arheoloģija un etnogrāfija. Rīga, 1974. T. XI, lpp. 220–239.

Mugurėvičs Ē., 1977 – Oliņkalna un Lokstenes pilsnovadi. 3.–15 gs. arheoloģiskie pieminekļi. Rīga, 1977.

Nakaitė L., 1959 – Juodonių gyvenvietės (Rokiškio r.) archeologinių tyrinėjimų duomenys // Iš lietuvių kultūros istorijos. Vilnius, 1959. T. 2, p. 138–150.

Naudužas J., 1959 – Šiaulių miesto archeologiniai paminklai // Iš lietuvių kultūros istorijos. Vilnius, 1959. T. 2, p. 177–187.

Petrulienė A., 1995 – Barinės senkapis // Lietuvos archeologija. Vilnius, 1995. T. 11, p. 47–72.

Radiš A., 1996 – Apbedijumi ar sievietes rotu kompleksa „ziedojumi“ latgaļu apdzīvotajā teritorijā 11.–13. gs. // Archeologija un etnogrāfija. Rīga, 1996. T. XVIII, lpp. 98–103.

RK, 1896 – Katalog der Ausstellung zum X. Archäologischen Kongress in Riga 1896. Riga, 1896.

Stubavs A., 1976 – Ķentes pilskalns un apmetne. Rīga, 1976.

Šnore E., 1982 – Izrakumi Ķuncu kapulaukā // Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1980/81. gada pētījumu rezultātiem. Rīga, 1982, lpp. 120–125.

Šnore E., 1987 – Kivtu kapulauks. Rīga, 1987.

Šnore E., 1993 – Agrā dzels laikmeta uzkalniņi Latvijas austrumu daļā. Rīga, 1993.

Šnore E., 1997 – Lejasdopeļu kapulauks senajā Sēlija // Archeologija un etnogrāfija. 1997. Rīga. T. XIX, lpp. 64–81.

Šnore R., 1930 – Dzels laikmeta latviešu rotas adatas // Latviešu aizvēstures materiāli. Rīgā, 1930. T. I, lpp. 39–95.

Šturms Ed., 1939 – Sēļi // Latviešu konservācijas vārdnīca. 19. sējums. Rīgā, 1939, lpp. 38062–38065.

Tautavičius A., 1984 – Požerės plokštīnis kapinynas // Lietuvos archeologija. Vilnius, 1984. T. 3, p. 93–118.

Thunmark-Nylén L., 1995 – Die Wikingerzeit Gotlands. I. Abbildungen der Grabfunde. Stockholm, 1995.

Thunmark-Nylén L., 1995a – Die Wikingerzeit Gotlands. II. Typentafeln. Stockholm, 1995.

Urbanavičius V., 1970 – Rumšiškėnai XIV–XVI amžiais. Vilnius, 1970.

Urbanavičius V., 1979 – Jakštaičių senkapis // Lietuvos archeologija. Vilnius, 1979. T. 1, p. 122–151.

Urbanavičius V., Urbanavičienė S., 1988 – Obelių kapinynas. Archeologiniai tyrimai // Lietuvos archeologija. Vilnius, 1988. T. 6.

Urtāns V., 1977 – Senākie depoziti Latvijā. Rīga, 1977.

Vaitkunskienė L., 1995 – Pagrybio kapinynas // Lietuvos archeologija. Vilnius, 1995. T. 13.

Valatka V., 1984 – Maudžiorų plokštīnis kapinynas (1964 ir 1966 m. tyrinėjimų duomenys) // Lietuvos archeologija. Vilnius, 1984. T. 3, p. 6–24.

Vasks A., 1975 – Izrakumui Dzelzavas Obzerkalnā un Kapukalnā // Zinātniskās atskaites sesijas materiāli

par arheologu un etnogrāfu 1974. gada pētījumu rezultātiem. Rīga, 1975, lpp. 95–98.

Vasks A., 1990 – Izrakumu Dignājas pilskalna apmetnē // Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1988. un 1989. gada pētījumu rezultātiem. Rīga, 1990, lpp. 175–178.

Vasks A., 1992 – Dignājas pilskalna apmetne // Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1990. un 1991. gada pētījumu rezultātiem. Rīga, 1992, lpp. 107–109.

Vaškevičiūtė I., 1987 – Jauneikių (Joniškio r.) V–XI a. kapinynas. 5. Rankų papuošalai, kiti radiniai // MADA, 1987. T. 4(101), p. 71–81.

Vaškevičiūtė I., 1995 – Mažeikių (Šiaulių r.) XVI–XVII a. kapinynas // Lietuvos archeologija. Vilnius, 1995. T. 11, p. 290–316.

Vilcāne A., 1996 – Višķu Maskavas kapulauks (8.–12. gs.) // Archeologija un etnogrāfija. Rīga, 1996. T. XVIII, lpp. 162–180.

Volkaitė-Kulikauskienė R., Luchtanas A., 1979 – Narkūņu senkapio 1976 m. tyrinėjimai // Lietuvos archeologija. Vilnius, 1979. T. 1, p. 101–111.

Zabiela G., 1995 – Šeimyniškių senkapis // Lietuvos archeologija. Vilnius, 1995. T. 11, p. 382–405.

Zariņa A., 1970 – Seno latgaļu apgērbs 7.–13. gs. Rīgā, 1970.

Zemītis G., 1996 – Daugmales pilskalna valnis // Archeologija un etnogrāfija. Rīga, 1996. T. XVIII, lpp. 212–223.

Квятковская А. Б., 1998 – Ятвяжские могильники Белоруси (к IX–XVII вв.). Vilnius, 1998.

Кирпичников А. Н., 1966 – Древнерусское оружие. Москва–Ленинград, 1966.

Крживицкий Л., 1913 – Последние моменты неолитической эпохи в Литве // Сборник в честь семидесятилетия профессора Дмитрия Николаевича Анучина. Москва, 1913.

Мажюлис В., 1981 – О связях литовско–латышского с другими древнебалтийскими диалектами // Проблемы этногенеза и этнической истории балтов. Вильнюс, 1981, с. 102–103.

Мугуревич Э. С., 1965 – Восточная Латвия и соседние земли в X–XIII вв. Рига, 1965.

Шноре Э., 1957 – Нукшинский могильник. Рига, 1957.

SANTRUMPOS

AETL – Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje. Vilnius

ATL – Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje. Vilnius

MADA – Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai. A serija

SMYA – Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja. Finska fornminnesföreningens tidskrift

SELONIAN GRAVES IN THE MIŠKINIAI BARROW

Vytautas Kazakevičius

Summary

The Miškiniai (Svėdasai administrative unit of Anykščiai district) barrow cemetery „Milžinkapiai“ (AR 1917) is situated 250 m NW of the village and 200 m SE of the bridge across the Jara (Šetekšna) river, on the road Vaitkūnai–Jotkonys, in part V of the 68th quarter of Svėdasai forest (Fig. 1). A group of 7 barrows is arranged in a circle at intervals of 25 m. One of the barrows is situated at a distance of 80 m from the main group (Fig. 2). Their size varies from 6 m to 11 m. In the course of time the barrows have flattened. Their height varies from 0.4 m to 1 m.

The barrow cemetery under consideration was found not long ago – in the middle of seventies. A reconnaissance expedition of the Department of archaeology from the Institute of History of the Lithuanian Academy of sciences, organized in 1977, failed in finding these barrows. They were found and described in 1982 by archaeologists of the Commission for Scientific–Methodical Preservation of Cultural Sites.

The expedition of the Department of Archaeology of the Lithuanian Institute of History organized in 1989, chose for investigation one barrow situated in part V of the group. Barrow 1 is 11 m in diameter and 0.65 m in height. The surface exposed tops of a few stones. The barrow itself was composed of sand. In the initial stage of investigation (Fig. 3, 4) fragments of cremated human bones and 6 m in diameter stone circle were uncovered on the surface under a thin layer of berry stalks and mosses (Fig. 5). The stone circle was composed of big stones in the basis with smaller ones filling the gaps. The stones of the basis were placed on their edger (Fig. 6). Smaller stones were found not only in the gaps between bigger ones but also throughout the barrow.

In different excavation grids, at a depth of 10–20 cm there were scattered artefacts and their fragments made of bronze and iron from destroyed inhumations and cremations (?). The artefacts belong to different periods beginning with a bronze bracelet with thickened terminals dated to the second half of the Middle Iron Age and through to bronze cruciform pendants and spherical bells from the end of the Late Iron Age (Fig. 7).

The surveyed barrow contains 14 burials. They are distributed over the whole area without any apparent system with the only exception that the burials are enclosed within a stone circle. The stone circle included 7 burials which, presumably, belonged to earlier periods than the remaining ones. There were 7 burials outside the stone

circle. The anthropological material is poorly preserved. For this reason it was not always possible to determine the age and sex of buried individuals. Anthropological examination helped to identify the age and sex of individuals buried in three burials.

The individuals were buried in coffins and without them. Burial 10 contained a hollowed-out log coffin (Fig. 8). Judging from the grave goods (Fig. 9) burial 10 can be dated to the 11th century.

The funeral customs may be described only in a most general way because skeletons have not preserved, the burials are disturbed and artefacts scattered all over the area.

The Miškiniai barrow cemetery yielded 250 artefacts related with decoration of the clothing, weapons and household tools.

The few headdress ornaments were uncovered. They are represented by bronze spirals which used to decorate edges of caps or bands or, perhaps, even wraps. Smaller details remain obscure due to scanty and poorly preserved material.

Neck ornaments are more numerous, uncovered in Burials 2, 3, 5, 7, 8, 9, 10, 11 (Fig. 15, 18, 19, 20, 22). They are represented by glass or enamel beads threaded together with bronze and lead(?) cruciform pendants, spirals and, sometimes, bells. Such necklaces are of different length and made of from a few to a few tens of beads and one or two pendants or bells (Fig. 15).

Beads dominated in necklaces. In the Miškiniai barrow cemetery they were of 5 types: spherical with a wavy or zigzag ornament (Byzantine), spherical compound, i.e. composed of double triple beads truncated biconical, ring- or disk-shaped and cylindrical beads. The colours of beads are variable: violet, brownish, blue, sky-blue, white with a golden plate (Fig. 17), black, yellow, red. Infant Burial 5 contained something like two necklaces of enamel beads: 31 spherical black, yellow and red enamel bead with a zigzag white or yellow ornament, and 57 double and triple violet and argenish beads as well as mosaic yellow and violet irregular (disk-shaped) beads. One of the necklaces includes two cruciform pendants (Fig. 15). Beads make 75.5% of the total number of finds uncovered in the Miškiniai barrow cemetery. Similar situation is observed in the Latvian archaeological sites where, according to the data of 1965, 6000 glass beads were uncovered in hill-forts, cemeteries and settlements of the Late Iron Age. By now their number must have

considerably increased. There is no evidence that the beads found in Miškiniai have been manufactured locally. Therefore, we consider them to have been imported. The place of their origin will, perhaps, be determined by further technological investigations.

Bronze bells represent another element related with neck ornaments. They are small, from 1.3 to 1.8 cm in diameter, spherical, with a tag on one end and a cruciform perforation on the other (Fig. 15, 18–20, 22). Ten bells were found in Burials 5, 6, 7, 8, 9, 11 and one as a stray find. In the Miškiniai cemetery bells were found in male and female burials, mostly in pairs. Therefore, it is most likely that they were used in necklaces. Similar examples abound in Lettigallia and Selonian where bells were very popular; sometimes several such bells were used as constituent parts of necklaces. In the Miškiniai cemetery bells were uncovered not only in the neck area, as, for example, in Burials 7, 8, but also in the chest area, as, for example, in Burials 5 and 9 (Fig. 21). They might have been fastened to the edge of clothing or to the edge of female wrap.

Cruciform pendants represent a particularly rare archaeological finds in Lithuania. Ten cruciform pendants uncovered in the Miškiniai barrow cemetery should be attributed to four types. They are with rounded terminals (four units in Burials 2, 3, 4 and a stray find) (Fig. 16, 17), with thickened terminals and smooth middle section (4 units in Burials 5, 7, 9) (Fig. 15, 20, 22), openwork cruciform with rhomboid perforation in the middle (one unit in Burial 6) (Fig. 18) and with rounded profiled open-work terminals (one unit in Burial 5) (Fig. 15). The uncovered pendants are of different size (Table 2), but do not in any way differ from pendants found in other countries.

Till the excavations of Miškiniai barrow cemetery only 13 cruciform pendants were known in Lithuania. Now this collection is replenished by 10 pendants from Miškiniai.

Hollows in the centre and terminals of Miškiniai pendants with rounded terminals are filled with yellow enamel. They were imported from Lettigallia. It is a common opinion of researchers that their manufacturing centres were in the Dnieper region, territory of Kiev Russia and, most probably, in Kiev. Via trade route Dnieper–Daugava they were brought to Lettigallian, Semigallian and Selonian lands, solitary specimens even reached the Curonian territory. Similar artefacts dated to the 13th–15th centuries might have been manufactured in the neighbouring Latvia.

All pendants uncovered in Miškiniai may be dated to the 12th century.

Amulet. Burial 2, together with a necklace of 6 spherical enamel beads, contained an animal tang. The kind of animal is not clear because the tang is small – only 2 cm long and 0.9 cm thick – and has a hole on one end (Fig. 16:3). Such amulets appeared among the Lithua-

nian archaeological material already in the Stone Age and were permanently in use till the Late Middle Ages. Such amulets used to be made of the tangs of a bear or wild pig or elk teeth. They are found in the cultural layers of hill-forts and settlements, and in burial grounds.

Pectorial ornaments are few. They are pins, penannular brooch with poppyseed-shaped terminals and, perhaps, bells.

We uncovered a few pins in the Miškiniai barrow 1. Fragments of needles of iron pins of unclear type were uncovered in Burials 1 and 14, a head of crutch-shaped pin was uncovered in Burial 11 (Fig. 11). It was found in the pelvis area, 40 cm from the head. This type of pins is of local character, rare, interesting and one of the most easily dated finds in the Miškiniai barrow cemetery. In Lithuania similar pins are found in the SE part of Lithuania, Selonian archaeological sites. They were very popular in Lettigallia, less popular in Semigallia. They are dated to the second half of the Middle Iron Age.

The crutch-shaped pin found in Burial 11 of Miškiniai barrow 1, on the ground of material from other burial grounds, should be dated to the 7th–8th century.

We uncovered only one penannular brooch with poppyseed-shaped terminals. It was found in Burial 10. The brooch has a 2,75 cm in diameter oval stem and 1,43 cm in diameter poppyseed-shaped terminals which are decorated with groups of small grooves (Fig. 9).

In the Baltic lands the penannular brooches with poppyseed-shaped terminals appeared in the 10th century. Later on they became popular, different in size, their heads were transformed into semispheres. They preserved this shape till the beginning of the 16th century.

The penannular brooch with poppyseed-shaped terminals from Miškiniai can be dated to the 11th century.

Hand ornaments are presented by bracelets and rings. Nine bracelets and their fragments were uncovered in Burials 1, 10, 12 and 14. The uncovered bracelets are of five types: with tapered terminals and concave hollow stem, sash-like with slightly flaring terminals, sash-like with a semicircular cross-section, with thickened terminals and spiral ones (Fig. 7, 9, 13, 14, 23).

Bracelets with tapered terminals and concave cross-section are few and represent a local type. One of such bracelets was found in Miškiniai as a stray find, the other was only a small fragment (Fig. 7).

Bracelets with tapered terminals and concave cross-section appeared at the same time as the pins with a crutch-shaped head, i.e., in the 7th–8th century. However, they outlived the pins and remained in use till the 10th century. The bracelets with tapered terminals and concave cross-section should be dated to the 7th–10th century.

Sash-like bracelets with flaring terminals were uncovered in Burials 1, 10, 12, 14 (Fig. 9, 13, 14, 23). They are 5.1–5.9 cm in diameter and their terminals are 1.4 cm wide. They are made of a 0.1–1.3 cm thick band. Terminals of some bracelets are overlapping, of most brace-

lets – ornamented. The prevailing patterns of ornaments are: square impressions, herring-bone or lattice design.

A sash-like bracelet with semicircular cross-section was uncovered as a stray find. It is made of a 0.35 cm wide bronze band without ornaments. It is 3.5 cm in diameter (Fig. 7). This type of bracelets is found over the whole Baltic territory in archaeological sites of different periods. The bracelet uncovered in Miškiniai can be dated to the 7th–12th century.

A fragment of a bronze bracelet with thickened terminals was uncovered in Miškiniai as a stray find (Fig. 7). Such bracelets were almost the most popular hand ornaments not only in the Baltic territories but also in the Western, Central and Northern Europe in the Great migration period. The bracelets with thickening terminals are dated to the 5th–9th century. The specimen found in Miškiniai cannot be precisely dated. It is, presumably, the artefact of the 6th–8th century.

One spiral of a spiral bracelet was found in Burial 10. It was found in pair with another sash-like bracelet with slightly flaring terminals (Fig. 9). The bracelet is made of a narrow (0.2 cm in width), 0.15 cm thick bronze band with a medial angular moulding.

The uncovered rings are of two types: spiral and with a torqued front section. The first type was uncovered in Burials 10 and 12 (Fig. 9, 13), the second – as a stray find. They have 5 bronze spirals with semicircular cross-section. Their diameter is 2 cm, width – 1.5 cm.

The ring with a torqued front section is a rare artefact. It is 2 cm in diameter, made of round bronze wire with tapering terminals. The front section is torqued, 0.6 cm thick (Fig. 7). Similar rings are dated to the 12th–16th century.

Working tools are scanty. Burial 14 contained a 6.2 cm long fragment of iron knife with a 2 cm wide blade (Fig. 14). Another fragment of a knife was 8.7 cm long and 1.4 cm wide. It was uncovered as a stray find (Fig. 7). Knives of different length and designed for different purposes are a frequent find in burials of Baltic tribes. They appeared beginning with the 1st millennium BC and continued to be in use till the Late Middle Ages when burial items were no longer put into burials. The general burial chronology of the Miškiniai barrow serves as the basis for dating the uncovered fragments of knives to the 7th–12th century.

The Miškiniai burials do not abound in weapons. Parts of two socketed spearheads and of hafted spearhead with lanceolate blade were uncovered (Fig. 7). The fragment of hafted spearhead is 12.5 cm long, the haft has a square cross-section. Near the blade the spearhead is broken, the blade itself has not preserved, but it is obvious that the blade was lanceolate. This type of spearheads is mostly found in the NE and N part of Lithuania, Semigallian and Selonian territories; they more seldom occur in Samogitia and barrows of Eastern Lithuanian ethnocultural province. They are particularly rare in other Lithuanian regions.

On the basis of closer and more distant analogies the fragment of the hafted lanceolate spearhead uncovered in Miškiniai can be dated to the 7th–9th century.

A chance retouched flint blade from the Miškiniai barrow may be dated to Neolithic.

While determining the chronology of the barrow we are actually forced to base ourselves on the finds. Finds are main fulcra for archaeologists allowing to reach maximal accurateness in dating burials. Burying practices, characteristic of certain periods, represent another fulcrum. They help to identify the tribe which left the archaeological site. The Miškiniai barrow may be dated according to the chronologically earliest burial. The end of its use was marked by the latest burial. The earliest one is Burial 11. According to the rather accurately dated artefact – a fragment of iron pin with a crutch-saped head – the barrow appeared in the second half of the Middle Iron Age, i.e., in the 7th–8th century. The barrow was used for 500–600 years. This judgement is prompted by various burial items.

Judging from some elements of burying practices, which were traced from disturbed burials, and some types of artefacts the Miškiniai barrow 1 represents a heritage of Selonian tribe.

Five more barrows remain uninvestigated in the Miškiniai barrow cemetery. Their survey could help to resolve the problems of ethnogenesis of Selonian tribes. So far these problems are little known, fragmentary or altogether obscure. Further investigations would bring new data about the material and spiritual heritage of this tribe, would specify the chronology of the barrow cemetery, and would bring new details of burying practices.

Translated by Ada Jurkonytė

THE LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1. The situation plan of Miškiniai barrow cemetery.

Fig. 2. The situation of Miškiniai mounds.

Fig. 3. Miškiniai mound No. I before the investigation. The view from NW.

Fig. 4. Miškiniai mound No. I on the starting of the investigation. The view from SE.

Fig. 5. The plan of Miškiniai mound No. I.

Fig. 6. The stone circle of Miškiniai mound No. I. The view from E.

Fig. 7. Stray finds.

Fig. 8. The plan of the Grave No. 10.

Fig. 9. The finds from the Grave No. 10.

Fig. 10. The plan of the Grave No. 11.

Fig. 11. The burial items from the female Grave No. 11.

Fig. 12. The plan of the Grave No. 12.

Fig. 13. The burial items from the Grave No. 12.

Fig. 14. The inventory from the Grave No. 14.

Fig. 15. The inventory from the female Grave No. 5: 1) bronze bells, 2) bronze cruciform pendants, 3) a necklace of glass and enamel beads.

Fig. 16. The inventory from the Grave No. 2: 1) a cruciform pendant with yellow enamel inlay, 2) a necklace of violet enamel beads, 3) a fang of an animal (an amulet).

Fig. 17. The burial items from the Grave No. 3.

Fig. 18. The finds from the Grave No. 6: 1) a cruciform bronze pendant, 2) blue glass beads, 3) an amber bead, 4–5) bronze bells.

Fig. 19. The burial items from the Grave No. 8.

Fig. 20. The inventory of the grave No. 9 with bronze bells.

Fig. 21. The plan of the Grave No. 9.

Fig. 22. The finds with pendants with thickened terminals and plane middle part from the Grave No. 7.

Fig. 23. The finds with a fragment of a bracelet with flaring terminals from the Grave No. 1.

Fig. 24. The stone circle after a completion of the investigation. The view from S.

Fig. 25. The plan of the Grave No. 1.

Fig. 26. The plan of the Grave No. 2.

Fig. 27. The plan of the Grave No. 3.

Fig. 28. The plan of the Grave No. 4.

Fig. 29. The plan of the Grave No. 5.

Fig. 30. The plan of the Grave No. 6.

Fig. 31. The plan of the Grave No. 7.

Fig. 32. The plan of the Grave No. 8.

Fig. 33. The plan of the Grave No. 13.

Fig. 34. The inventory of the Grave No. 13.

Fig. 35. The plan of the Grave No. 14.

Translated by Inita Tamošiūnienė

СЕЛОНСКИЕ ПОГРЕБЕНИЯ В КУРГАНЕ МИШКИНЯЙ

Витаутас Казакавичюс

Резюме

Мишкиняйский курганный могильник „Милжинкапай“ расположен около 250 м на северо-запад от деревни и 200 м на юго-восток от моста через реку Яра (Шетекшна), по дороге Вайткунай–Иотконис, в западной части 68 квартала Сведасайского лесничества (рис. 1).

Группа из 5 курганов располагалась по кругу. Расстояния между отдельными насыпями составляют 25 метров, только одна расположена около 80 метров (рис. 2). Величина курганов от 6 до 11 м. Насыпи полусферической формы, сплюсненные, от 0,4 до 1 м высоты.

Курганный могильник обнаружен недавно, в середине 8 десятилетия. Впервые он был обследован в 1975 году.

В 1989 году экспедиция Отдела археологии института Истории Литовской академии наук для исследования выбрала один курган (№ I) в западной части могильника (рис. 3, 4). Курган № I – диаметром 11 м и высотой 0,65 м. На поверхности насыпи были видны вершины нескольких валунов. В начале исследования ниже нетолстого дерна были обнаружены кремнированные кости людей и появился каменный венец диаметром в 6 м (рис. 5, 6). Он сооружен из камней разной величины. Самые большие валуны составляют основу венца и поставлены на ребра (рис. 24), маленькие заполняют промежутки.

Маленькие камни найдены не только в составе венца, но обнаружены и в насыпи кургана. На глубине 10–20 см в разных квадратах обнаружены бронзовые и железные предметы и их фрагменты, которые попали из погребений с труположениями и с трупосожжениями. Предметы принадлежат к разным хронологическим эпохам начала второй половины Среднего железного века и вплоть до конца Позднего железного века (рис. 7).

В кургане обнаружено 14 погребений с труположениями. Они расположены в разных местах насыпи и никакой системы не составляют, хотя создается впечатление, что умерших старались хоронить в пределах каменного венца. Там найдено 7 погребений. Они, скорее всего, более ранние, чем остальные. За пределами венца найдено еще 7 погребений. Антропологический материал сохранился плохо, поэтому установить пол умерших довольно сложно. Антропологическими исследованиями пол и возраст установлены только для 3 погребенных.

Умерших хоронили как в гробах, так и без них. В погребении № 10 были найдены следы выдолбленного гроба (рис. 8). На основе погребального инвентаря (рис. 9) погребение можно датировать XI веком.

Погребальные обряды характеризовать более подробно можно только в общих чертах, потому что

не сохранились кости, повреждены погребения и рассыпан инвентарь.

В кургане обнаружено около 250 предметов, связанных с украшением одежды, оружием и орудиями труда.

Украшений головного убора найдено мало. Это лишь бронзовые спирали, которые, вероятнее всего, были прикреплены к шапочкам из ткани или по краям лент (рис. 10). Более мелкие детали не ясны из-за плохо сохранившегося и скудного материала.

Украшения шеи более многочисленны, найдены в погребении № 2, 3, 5, 7, 8, 9, 10, 11 (рис. 15, 18, 19, 20, 22). Это ожерелья из стеклянных или эмалевых бус с бронзовыми, свинцовыми(?) крестообразными подвесками, бронзовыми спиралями и иногда бубенчиками. Ожерелья разной величины составлены из нескольких или нескольких десятков бус и одной-двух подвесок и бубенчиков (рис. 15).

Бусы в ожерельях преобладают. Они 5 типов: шарообразные с волнистым или зигзагообразным орнаментом (так называемые византийские), круглые составные, т.е. двойные и тройные бусы, битрапещевидальные, кольцеобразные или зонные и цилиндрические. Интересны цвета бусин: фиолетовый, коричневый, синий, голубой, белый с позолотой внутри, черный, желтый, красный (рис. 17). В погребении № 5 было найдено нечто вроде двух ожерелий из непрозрачного стекла. Они составлены из 31 шарообразной формы бус черного, желтого и красного цвета, украшенных зигзагообразными белыми и желтыми линиями и 57 двойными и тройными бусами фиолетового и зеленоватого цвета, и мозаичных желтых и фиолетовых сплюснутых шарообразных бус. В состав одного ожерелья входили две крестообразные подвески (рис. 15).

Бусы среди погребального инвентаря кургана Мишкиняй составляют 75,5% всех предметов. Аналогична ситуация и в Латвии, где в археологических памятниках Позднего железного века по данным 1965 года было обнаружено около 6000 стеклянных бус. Их число до последнего времени должно было увеличиться. Общепринято, что стеклянные бусы являются импортными. Не имею данных, что обнаруженные в Мишкиняй бусы были бы изготовлены на месте. Приходится их также считать импортными.

Другой связанный с украшениями шеи предмет – бронзовые бубенчики. Они небольшие, диаметр их от 1,3 до 1,8 см, шарообразной формы с дужкой в одном конце и с крестообразной вырезкой в другом (рис. 15, 18–20, 22). 10 из них найдены в погребениях (№ 5, 6, 7, 8, 9, 11, и один случайная находка). Они обнаружены как в мужских, так и в женских погребениях, как правило парами. Вполне вероятно, что они были в составе ожерелий. Аналогичные примеры можно найти в Латгалии и Селонии на территории нынешней Латвийской Республики, где бубенчики были очень популярны в составе оже-

релий. В Мишкиняйском кургане они найдены не только в непосредственной близости шеи, как например, в погребениях № 7 и 8, но и подальше, т.е. на груди, как в погребениях № 5 и 9 (рис. 15, 20). Они могли быть пришиты к краю одежды или к краям накидки–виллайне.

Подвески крестообразной формы – очень редкая находка среди археологического материала Литвы.

Обнаруженные в погребениях Мишкиняй 10 подвесок крестообразной формы подразделяются на 4 типа: с закругленными концами, (4 экз., погр. № 2, 3, 4 и случайная находка) (рис. 16, 17), с утолщенными концами, гладкой серединой (4 экз. погр. № 5, 7, 9) (рис. 15, 20, 22), ажурный с ромбической вырезкой посередине (1 экз., погр. № 6) (рис. 18) и с округленными профилированными концами (1 экз., погр. № 5) (рис. 15). Крестики разной величины, но не отличаются от найденных на соседних территориях.

До исследования кургана Мишкиняй на территории Литвы было известно только 14 подвесок такой формы. Теперь к их числу следует прибавилось еще 10.

Подвески с закругленными концами, покрытые эмалью желтого цвета, привезены из Латгалии. Исследователи считают, что центры производства таких предметов были в Поднепровье, на территории Киевской Руси, скорее всего, в Киеве. По Днепродaugавскому торговому пути они попали в земли латгалов, земгалов и селов, а единичные экземпляры достигли даже территории куршей. Крестообразные подвески более позднего времени могли изготавливаться и в Латгалии.

Все найденные в погребениях Мишкиняй крестообразные подвески относятся к XII веку.

В погребении № 2 в ожерелье вместе с бусинками был найден и клык зверя – амулет. Какого зверя – неизвестно, поскольку осталась маленькая часть 2 см длиной и 0,9 см толщиной, с отверстием в одном конце (рис. 16:3). Такие амулеты в литовском археологическом материале появляются уже в каменном веке и непрерывно использовались до позднего средневековья. Они чаще всего изготавливались из клыков медведя или кабана и зубов лося. Обнаруживаются в культурном слое городищ, поселений и в могильниках.

Украшения груди многочисленны. Это булавки, подковообразная фибула с макообразными головками и, возможно, бубенчики.

Фрагменты железных булавок неопределенного типа найдены в погребениях № 1 и 14, головка костылевидной булавки была в погребении № 11 (рис. 11). Она обнаружена в области пояса – таза, на расстоянии 40 см от головы (рис. 10). Этот тип булавок является локальным, редким и интереснейшим предметом из находок, которые сравнительно хорошо датируются. Аналогичные булавки известны из археологических памятников селов в северо-восточной части Литвы. Они также

характерны для Латгалии, реже встречаются в Земгале. Датируются второй половиной Среднего железного века.

Головку булавки из Мишкиняйского кургана следовало датировать VII–VIII вв.

Подковообразная фибула с макообразными головками – единственная в кургане Мишкиняй. Она была в погребении № 10. Это украшение диаметром 2,75 см с овальной дужкой и орнаментированными головками (рис. 9).

На территории балтских племен подковообразные фибулы с макообразными головками появляются в X веке. Позже они получают большое распространение, имеют разную величину, головки трансформируются в полусферическую форму и бытуют вплоть до начала XVI века. Найденную в Мишкиняй фибулу следует датировать XI веком.

Браслеты и перстни – украшения рук. В погребениях № 1, 10, 12, 14, найдено 9 браслетов и их фрагментов. Браслеты 5 типов: с сужающимися концами и выпуклой дужкой, ленточные с немного расширяющимися концами, ленточные с полусферическим сечением, с утолщающимися концами и спиральный (рис. 7, 9, 13, 14, 23).

Браслет с сужающимися концами и выпуклой дужкой – немногочисленный локальный тип браслетов. Случайно найден один такой целый браслет и маленький фрагмент другого (рис. 7).

Эти браслеты, как и булавки с костьюевидными головками, появляются в пределах VII–VIII вв., но браслеты бытуют дольше, до X века. Этого рода браслеты из Мишкиняй можно датировать VII–X вв.

Ленточные браслеты с немного расширяющимися концами найдены в погребениях № 1, 10, 12 и 14 (рис. 9, 13, 14, 23). Их диаметр 5,1–5,9 см, концы шириной до 1,4 см. Изготовлены из бронзовой ленты толщиной 0,1–0,3 см. Концы нескольких браслетов заходят друг на друга и в большинстве случаев орнаментированы.

Ленточный браслет с полусферическим сечением обнаружен случайно. Он изготовлен из бронзовой ленты шириной 0,35 см, диаметром 3,5 см (рис. 7). Аналогичные браслеты распространены на всей территории балтских народов и обнаруживаются в археологических памятниках разных хронологических периодов. Браслет из Мишкиняй датируется VII–XII вв.

Фрагмент бронзового браслета с утолщающимися концами был найден случайно (рис. 7). Такие браслеты были довольно широко распространены в Среднем железном веке не только на территории балтских племен, но и были популярны на обширных территориях Западной, Центральной и Северной Европы в так называемый период Великого переселения народов. Они датируются V – началом IX века. Обнаруженный в Мишкиняй фрагмент такого браслета следовало бы датировать VI–VIII вв.

Часть спирального браслета найдена в погребении № 10. Она находилась вместе с другим ленточным браслетом с немного расширяющимися концами (рис. 9). Он изготовлен из узкого шириной 0,2 см и толщиной 0,15 см стержня треугольного поперечного сечения.

Перстни двух типов: спиральные и с тордированной передней частью. Спиральные обнаружены в погребениях № 10 и 12 (рис. 9, 13), только случайно обнаружен перстень второго типа. Спиральные перстни до 5 витков, диаметром 2 см и до 1,5 см шириной, изготовлены из проволоки полукруглого поперечного сечения.

Перстень с тордировкой спереди – более редкий предмет. Его диаметр 2 см, он сделан из проволоки круглого поперечного сечения, сужающегося к концам. Передняя часть толщиной 0,6 см тордирована (рис. 7). Аналогичные перстни в литовском археологическом материале датируются XII – началом XVI века.

Орудия труда очень немногочисленны; в погребении № 14 найден фрагмент железного ножа с лезвием длиной 6,2 см и шириной 2 см (рис. 14). Еще один фрагмент ножа с лезвием длиной 8,7 см и шириной 1,4 см обнаружен случайно (рис. 7). Железные ножи разной длины и назначения часто встречаются в погребениях разных балтских племен. Они появляются еще до нашей эры и кладутся до позднего средневековья, до того времени, когда перестают класть в погребения любой инвентарь. Датировать ножи, найденные в кургане Мишкиняй, можно лишь общей датировкой кургана – VII–XII вв.

Мужские погребения Мишкиняйского кургана не богаты также и наличием оружия. Случайно найдены втулки двух наконечников копий и часть черешкового дротика с иволистообразным пером (рис. 7). Последнее оружие длиной 12,5 см, с черешком квадратного поперечного сечения. У пера дротик сломан, но очевидно, что он был с листообразным пером. Такие наконечники чаще всего обнаруживаются в северо-восточной и особенно в северной части Литвы, в землях земгалов и селов, реже встречаются в Жемайтии и на территории восточно-литовского этнокультурного ареала; исключительно редко – и на других территориях.

Найденный в Мишкиняй черешковый наконечник копья с иволистообразной формой пера по аналогии приходится датировать VII–IX вв.

Найденная в насыпи Мишкиняйского кургана (случайно) кремневая ножевидная пластинка может быть датирована эпохой неолита.

При установлении хронологии кургана основой являются находки. Это основа для археолога позволяет датировать погребения с максимальной точностью. Другая опорная точка – погребальные обряды, которые были характерны для каждой определенной территории и отдельных доисторических периодов. Это помогает понять, какая этническая группа людей оставила памятник.

Курган в Мишкиняй следовало бы датировать промежутком между самым ранним и самым поздним погребениями, или он был сооружен во второй половине Среднего железного века, т.е. в VII–VIII вв. Кургана как некрополя использовали долгое время, около 500–600 лет.

Судя по немногочисленным элементам погребального обряда, зафиксированных во время раскопок, и некоторым предметам материальной

культуры, считаю, что курган № I в Мишкиняй был сооружен и использован балтским племенем селов.

В курганном могильнике Мишкиняй остались неисследованными еще 4 кургана. Их исследования могли бы помочь решить проблемы этногенеза селов, которые до сих пор весьма фрагментарны и мало известны, а в большинстве случаев вовсе не изучены.

СПИСОК ИЛЛЮСТРАЦИЙ

Рис. 1. План ситуации курганного могильника у дер. Мишкиняй, Аникшяйского р-на.

Рис. 2. План курганов у дер. Мишкиняй.

Рис. 3. Вид кургана № I до исследования. Вид с северо-запада.

Рис. 4. Вид кургана № I в начале исследования. Вид с юго-востока.

Рис. 5. План кургана № I.

Рис. 6. Каменный венец кургана № I. Вид с востока.

Рис. 7. Случайные находки из кургана.

Рис. 8. План погребения № 10.

Рис. 9. Предметы, найденные в погребении № 10.

Рис. 10. План погребения № 11.

Рис. 11. Инвентарь женского погребения № 11.

Рис. 12. План погребения № 12.

Рис. 13. Инвентарь погребения № 12.

Рис. 14. Инвентарь, обнаруженный в погребении № 14.

Рис. 15. Предметы из погребения № 5: 1) бронзовые бубенчики, 2) бронзовые крестообразные подвески, 3) ожерелья из стеклянных и эмалевых бус.

Рис. 16. Предметы из погребения № 2: 1) крестообразная подвеска, инкрустированная желтой эмалью, 2) ожерелья из бус из эмали фиолетового цвета, 3) амулет из клыка зверя.

Рис. 17. Предметы из погребения № 3.

Рис. 18. Предметы из погребения № 6: 1) крестообразная бронзовая подвеска, 2) бусы синего цвета, 3) янтарная бусинка, 4–5) бронзовые бубенчики.

Рис. 19. Предметы, найденные в погребении № 8.

Рис. 20. Инвентарь с бронзовыми бубенчиками из погребения № 9.

Рис. 21. План погребения № 9.

Рис. 22. Находки из погребения № 7 с подвесками с утолщенными концами и гладкой серединой.

Рис. 23. Инвентарь погребения № 1 с фрагментом браслета с расширяющимися концами.

Рис. 24. Каменный венец после раскопок. Вид с юга.

Рис. 25. План погребения № 1.

Рис. 26. План погребения № 2.

Рис. 27. План погребения № 3.

Рис. 28. План погребения № 4.

Рис. 29. План погребения № 5.

Рис. 30. План погребения № 6.

Рис. 31. План погребения № 7.

Рис. 32. План погребения № 8.

Рис. 33. План погребения № 13.

Рис. 34. Инвентарь погребения № 13.

Рис. 35. План погребения № 14.

Перевел Витаутас Казакевичюс

Habil. dr. Vytautas Kazakevičius
Lietuvos istorijos institutas,
Kražių g. 5, LT-2001 Vilnius, tel. 61 49 35.